Marguerite Duras

YAZMAK

CAN

Fransızca aslından
çeviren
AYKUT DERMAN

ÇAĞDAŞ DÜNYA YAZARLARI

ISBN 975-510-715-0
© Editions Gallimard 1993 / Onk Ajans Ltd. Şti. /
Can Yayınları Ltd. Şti. (1996)

Bu kitap, İstanbul'da Can Yayınları'nda dizildi,
Eko Basımevinde basıldı. (1997)
Dizgi: Serap Kılıç

Marguerite Duras

YAZMAK

DENEME

Fransızca aslından
çeviren
AYKUT DERMAN

CAN YAYINLARI LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi No. 2, 80060 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0-212) 252 56 75 - 252 59 88 - 252 59 89 Fax: 252 72 33

Özgün adı
Écrire

MARGUERITE DURAS'IN
CAN YAYINLARI'NDAKİ
BÜTÜN KİTAPLARI

BAHÇE / *roman*
BİR KIŞ GÜNÜ ÖĞLEDEN SONRA / *roman*
HİROŞİMA SEVGİLİM / *senaryo*
SEVGİLİ / *roman*
KUZEY ÇİNLİ SEVGİLİ / *roman*
KONSOLOS YARDIMCISI / *roman*
MAVİ GÖZLER SİYAH SAÇLAR / *roman*
PASİFİK'E KARŞI BİR BENT / *roman*
YAZMAK / *deneme*

1914 yılında Çinhindi'nde doğan *Duras*, gençliğini geçirdiği bu ülkenin atmosferinden ve olaylarından derinden etkilendi. 18 yaşında Paris'e geldi; hukuk, matematik ve siyaset bilimi okudu. Komünist partiye katıldı. İlk romanı *Les Impudents*'ı 1943 yılında yayımladı. Özyaşamöyküsel bir roman olan *Sevgili* ile 1984'te Fransa'da *Goncourt Ödülü*'nü aldı. Çok sayıda roman dışında, birçok senaryoya da imza attı. Bütün eserlerinde edebiyatı sorguladı. 1960 Cannes Film Festivalinde gösterilen *Hiroşima Sevgilim*, Duras'ı ününün doruğuna çıkardı. *Duras* 1996 yılının Mart ayında 81 yaşında öldü.

İÇİNDEKİLER

Yazmak 13
Genç İngiliz Havacısının Ölümü 49
Roma 73
Saf Sayı 93
Resim Sergisi 99

Vauville olayına ben, *Genç İngiliz Havacısının Ölümü* başlığını verdim. Bu olayı ilkin, beni Trouville'de görmeye gelen Benoît Jacquot'ya anlattım. Yirmi yaşındaki o genç havacının ölümünü anlatırken beni filme alma düşüncesi ilk kez onun aklına geldi. Dolayısıyla filmi Benoît Jacquot yaptı. Görüntü, Caroline Champetier de Ribes'in, ses de Michel Vionnet'nin. Yer, benim Paris'teki dairemdi.

Filmin çekimi bittikten sonra, Neauphle-le Château'daki evime gittik. Yazıdan söz ettim. Söz etmek istediğim şey buydu: yazmak. Böylece aynı ekiple ve aynı prodüksiyonla –I.N.A.'dan Sylvie Blum ve Claude Guisard– ikinci bir film yaptık.

Bu kitapta *Roma* başlığı verilen metin, dostum Giovanella Zanoni'nin isteği üzerine gerçekleştirilen ve R.A.I. tarafından finanse edilen bir film olarak hazırlanmıştı; başlığı da *Roma Diyaloğu*'ydu.

M.D.

Paris, Haziran 1993

Bu kitabı, yirmi yaşında, Mayıs 1944'te Vauville'de, belirlenemeyen bir saatte ölen W. J. Cliffe'in anısına adıyorum.

YAZMAK

İnsan, ancak evin içinde yalnız. Ve kendinin dışında değil, içinde. Parkta kuşlar var, kediler. Ama bir kez de bir sincap, bir gelincik. İnsan, parkta yalnız değil. Ama evin içinde öyle yalnız, öyle yalnız ki ara sıra kayboluyor. On yıldır eve kapanıp kaldığımı yeni algılıyorum. Yalnız. Ve bunu, kendime ve başkalarına bugün olduğum yazar olduğumu belleten kitaplar yazmak için yaptığımı. Nasıl oldu bu? Ve nasıl anlatılabilir? Söyleyebileceğim, Neauphle yalnızlığını benim yaratmış olduğum. Kendim için. Ve yalnızca o evin içinde yalnız olabildiğim için. Şimdiye kadar yazmadığım biçimde yazabilmek için. Ama henüz benim de bilmediğim, daha hiç kararlaştırmadığım, kimsenin hiç kararlaştırmadığı kitaplar yazmak için. *Le Ravissement de Lol V. Stein*'ı (Lol V. Stein'ın Hayranlığı) ve *Konsolos Yardımcısı*'nı orada yazdım. Ve daha başkalarını, onlardan sonra. Yazı'mla baş başa kalmış, yalnız biri olduğumu, her şeyden çok uzak olduğumu anladım. Bu belki de on yıl sürdü, artık bilemiyorum, yazmakla geçirdiğim zamanı, kısaca zamanı ender olarak hesapladığım oldu. Geçen zamanı, Robert Antelme'i ve onun genç kız kardeşi Marie-Louise'i beklerken hesapladım. Daha sonra, oturup da hesapladığım hiçbir şey olmadı.

Le Ravissement de Lol V. Stein'ı ve *Konsolos Yardımcısı*'nı yukarıda yazdım, odamda, mavi dolaplı odada, genç duvarcıların –yazık ki– berbat ettiği haliyle duran odada. Ara sıra burada da yazdığım oluyordu, salondaki bu masada.

İlk kitapların bu yalnızlığını içimde sakladım. Gittiğim her yere götürdüm. Yazı'mı her zaman her yere taşıdım, nereye gidersem gideyim. Paris'e. Trouville'e. Ya da New York'a. Lola Valérie Stein'ı kafamın içinde biçimlendirmeyi sürdürmeye çılgınlık nöbeti içinde Trouville'de son verdim. Yann Andréa Steiner'ın adı, unutulmaz gerçekliğiyle yine Trouville'de karşıma çıktı. Bir yıl önce.

Yazının yalnızlığı, o yalnızlık olmaksızın yazı ediminin gerçekleşmediği ya da yazacak daha başka ne kaldığı araştırılırken ufalanarak dağılıp giden bir yalnızlık. Yazı, kan yitimine uğruyor, onu yazanın tanımayacağı hale geliyor. Ve her şeyden önce, istediği kadar becerikli olsun, hiçbir sekretere dikte edilmemesi ve o aşamada hiçbir editöre verilmemesi gerekiyor.

Kitap yazan birinin, çevresindeki öteki insanlarla arasına her zaman bir mesafe koyması gerekir. Yalnızlıktır bu. Yazarın, yazılı şeyin yalnızlığıdır. İşe başlamak için, insan kendi kendine, çevresindeki o yalnızlığın ne olduğunu sorar. Ve bunu aslında evin içinde attığı her adımda, günün her saatinde, ister dışarıdan gelsin, ister gün ortasında yakılan lambaların ışığından gelsin, her türlü ışık altında kendi kendine sorar. Bedenin bu

gerçek yalnızlığı, yazının dokunulamaz yalnızlığı haline gelir. Bundan kimseye söz etmiyordum. İlk yalnızlığımın o döneminde, yapmam gereken şeyin yazmak olduğunu bulgulamıştım bile. Raymond Queneau daha o zaman doğrulamıştı beni. Bunu doğrulayan, onun şu tek cümlesindeki yargıydı: "Başka hiçbir şey yapmayın, yazın."

Yazmak; yaşamımı dolduran, beni büyüleyen tek şey buydu. Ben de öyle yaptım. Yazma edimi hiç ayrılmadı benden.

Odam bir yatak değil, ne burada, ne Paris'te, ne de Trouville'de. Belirli bir pencere, belirli bir masa, siyah mürekkep alışkanlıkları, bulunmaz siyah mürekkep işaretleri, belirli bir iskemle. Ve her zaman yararlanılabilir kılacağım belirli alışkanlıklar; nereye gidersem gideyim, nerede olursam olayım, hatta yazmadığım yerlerde bile, otel odaları örneğin, uykusuzluk çekersem ya da umutsuzluklara düşersem, diye bavulumun içinde her zaman viski bulundurma alışkanlığı. O dönemde sevgililerim oldu. Sevgilisiz kaldığım hiç olmadı, diyebilirim. Neauphle yalnızlığına onlar da alışıyorlardı. Ve bu yalnızlığın büyüsü onları da kimi zaman kendi hesaplarına kitap yazmaya yöneltti. Yazdığım kitapları bu sevgililere çok ender okutuyordum. Kadınların, yazdıkları kitapları sevgililerine okutmamaları gerekir. Bir bölümü yazıp bitirdiğimde, onlardan saklıyordum. Bana sorarsanız, bu öylesine gerçek bir şey ki, kadınsanız ve kocanız ya da sevgiliniz varsa, başka türlü nasıl davranılır, ne yapılır, bunu kendi kendime soruyorum. Bu durumda ayrıca, kocanıza duyduğunuz sevgiyi de sevgililerinizden

saklamanız gerekir. Benim duyduğum sevgi, bir başkasıyla hiç paylaşılmadı. Yaşamımın her günü için böyle olduğunu söyleyebilirim, bunu biliyorum.

Bu ev, yalnızlığın yeri, oysa sokağa bakıyor, meydana, çok eski zamanlardan gelen, küçük bir göle, kasabanın okul binalarına bakıyor. Göl buz tuttuğunda, paten kaymaya gelen, çalışmamı engelleyen çocuklar oluyor. İlişmiyorum onlara, çocuklara. Onları gözlüyorum. Çocuğu olan bütün kadınlar gözler o çocukları; söz dinlemez, delidolu, tüm öteki çocuklar gibi. Ama her defasında o ne korku; korkuların en beteri. Ve o ne sevgi.

Yalnızlık hazır bulunmaz, oluşturulur. Yalnızlık, yalnız başına oluşturulur. Ben öyle yaptım. Çünkü orada yalnız olmam, kitap yazmak için yalnız kalmam gerektiğine karar vermiştim. İşte böyle oldu. Bu evde yalnızdım. Bu eve kapandım -tabii korkuyordum da, buna kuşku yok. Sonra da sevdim o yalnızlığı. Bu ev, yazı evi haline geldi. Kitaplarım bu evden çıkıyor. Ayrıca bu ışıktan da, bahçeden. Küçük gölden yansıyan bu ışıktan. Şu söylediğim şeyi yazabilmek için tam yirmi yıl gerekti bana.

Bu evin içinde, boydan boya yürüyebilirsiniz. Evet. Gidip gelebilirsiniz de. Ayrıca bahçesi de var. Orada bin yıllık ağaçlar var, henüz gencecik ağaçlar da var. Ve aşılanmış ağaçlar, elmalar, bir ceviz ağacı, armutlar, bir kiraz ağacı. Kayısı ölmüş. Penceremin önünde, *L'Homme Atlantique*'teki (Atlantik Adamı) o masalsı

gül ağacı var. Bir söğüt. Japon kirazları da, süsenler de var. Müzik salonunun pencerelerinden birinin altında da bir kamelya var, Dionys Mascolo'nun benim için diktiği kamelya.

Bu evi önce döşedim, sonra boyattım. Daha sonra, sanırım iki yıl sonra, bu evle birlikte yaşamaya başladım. Lol V. Stein'ı burada bitirdim, kitabın sonunu burada ve Trouville'de deniz kıyısında yazdım. Yalnız; hayır, yalnız değildim, o dönemde bir erkekle birlikteydim. Birbirimizle konuşmuyorduk ama. Ben yazmayı sürdürdüğüm için, kitaplardan söz etmekten kaçınmak gerekiyordu. Erkekler bunu kaldıramıyor: yazan bir kadın. Erkek için katlanılmaz bir şey bu. Herkes için zor. Robert A. dışında.

Trouville'de kumsal vardı oysa, deniz, gökyüzünün sonsuz büyüklüğü, kum taneciklerinin sonsuzluğu. Ve yalnızlık işte buydu, burada. Ben, denize gözüm alabildiğince Trouville'de baktım. Trouville, tüm yaşamımın yalnızlığıdır. O yalnızlık yine orada, yerli yerinde, içine kapalı, çevremde. Zaman oluyor kapıları kapıyor, telefonu kesiyor, sesimi kesiyorum, canım artık hiçbir şey istemiyor.

İstediğimi istediğim kadar söyleyeyim, insanın neden yazdığını ve nasıl olup da yazmadığını hiç bulamayacağım.

Kimi zaman burada, Neauphle'da yalnız olduğumda, radyatör gibi bazı nesneleri ayırt ediyorum. Radyatörün üstünde kalın bir ağaç levha olduğunu ve yoldan

geçen otomobilleri izlemek için onun üstüne oturduğumu anımsıyorum.

Burada yalnız olduğumda piyano çalmıyorum. Kötü çaldığım söylenemez, yine de çok seyrek çalıyorum, çünkü tek başımayken, evde benden başka kimse yokken piyano çalamayacağımı düşünüyorum. Katlanılması çok zor bir şey bu. Çünkü birden, bir anlamı varmış gibi geliyor insana. Oysa kişisel bazı durumlarda anlamı olan tek şey yazı. Biçim verdiğime göre, yazıyı gerçekleştiriyorum. Oysa piyano uzak, henüz ulaşılmaz bir nesne, ayrıca benim için hep öyle oldu. Piyano çalmayı meslek olarak sürdürseydim, sanırım kitap yazmazdım. Ama bundan pek emin değilim. Bu düşüncenin yanlış olduğunu da düşünüyorum. Her durumda kitap yazardım sanırım, yazmaya koşut olarak müzik yapsaydım bile. Okunmaz, ama bütünlüğü olan kitaplar. Nesnesiz bir aşkın bilinemezliğiyle yüklü her sözün bize uzak olduğu kadar uzak kitaplar. İsa'nın ya da J. B. Bach'ın söz'ü gibi –her ikisi de baş döndürücü eşdeğerlikte.

Yalnızlık, ayrıca şu da demek: ya ölüm, ya kitap. Ama her şeyden önce alkol demek. Viski demek. Şimdiye kadar hiç, ama hiç, gerçekten olmadı; olsaydı çok daha uzaklara gitmem gerekecekti... yani başlayıp da bitirmediğim bir kitap olmadı. Daha yazılırken bile bir varoluş nedenine sahip olmayan bir kitap yazmadım ve bu, yazdığım bütün kitaplar için böyle oldu. Ve her yerde. Her mevsimde. Bu tutkuyu burada, Yvelines bölgesinde, bu evde bulguladım. Sonunda, kitaplarımı yazmak için, içine saklanacağım bir evim olmuştu. Bu evde yaşamak istiyordum. Peki, o işi neden burada yapıyordum? Öyle başladı işte, bir şaka olarak. Belki de yazmayı, dedim kendi kendime, başarabilirim. Daha önce bazı kitaplara başlamış, daha sonra bırakmıştım. Başlıklarını bile unutmuştum. *Konsolos Yardımcısı*'nı değil. O kitabı hiç bırakmadım, sık sık aklıma geliyor. *Lol V. Stein*'ı ar-

tık düşünmüyorum. Kimse tanıyamaz onu, L.V.S.'yi, ne siz, ne de ben. Ayrıca Lacan'ın onun hakkında söylediği şeyleri hiçbir zaman tam olarak anlamadım. Lacan beni şaşkına döndürmüştü. Ve onun olan şu cümle: "Yazmakta olduğunu yazdığını bilmemesi gerekiyor. Yoksa ipin ucunu kaçırır. Buysa bir felaket olur." Bu benim için –bu cümle– bir tür ilkesel kimlik, kadınların hiç tanımadığı bir 'söz hakkı' haline geldi.

Bir deliğin içinde, o deliğin dibinde neredeyse tam bir yalnızlık içinde olmak ve sizi bundan yalnızca yazının kurtarabileceğini bulgulamak. Kafanızda hiçbir kitap konusu, kitap düşüncesi yoksa bu, önünüzde bir kitap var, yeni bir kitapla karşı karşıyasınız demektir. Bir sonsuz büyüklük, bomboş. Olası bir kitap. Hiçliğin karşısında. Canlı ve çıplak bir yazının karşısındaymışsınız gibi, korkunç, aşılması korkunç bir şey. Yazan kişinin kafasında kitap düşüncesi yoktur, sanırım, elleri boştur, kafasının içi boştur ve bu kitap macerası onun için yalnızca kuru ve çıplak yazıdır, geleceksiz, yankısız, uzak, altın kurallarıyla, temel kurallarıyla: yazım, anlam.

Konsolos Yardımcısı, her yerinden sessiz çığlıkların yükseldiği bir kitaptır. Bu deyişi sevmiyorum, ama kitabı yeniden okuduğumda bulduğum şey bu, buna yakın bir şey. Doğru, konsolos yardımcısı her Allahın günü haykırıp duruyordu... ama bu haykırışlar, benim bilmediğim bir yerden geliyordu. İnsanların her gün dua ettiği gibi, o da her gün haykırıp duruyordu. Bakın bu doğru işte, var gücüyle haykırıyordu ve Lahor gecelerinde, öldürmek için Şalimar bahçelerine ateş ediyordu. Ateş

edilen kişi değil, öldürmekti önemli olan. Öldürmek için öldürüyordu. Ateş edilen, dağılmakta olan tüm Hindistan'dı çünkü. Evinin içinde, Malikânesinde, haykırıp duruyordu ve bunu, bomboş, karanlık Kalkütta gecesinde yalnız başına kaldığında yapıyordu. Bir çılgın, üstün zekâ çılgını bu konsolos yardımcısı. Lahor'u her gece öldürüyor.

Ona başka yerde hiç rastlamadım, yalnızca rolünü oynayan oyuncuda yeniden buldum onu, dostum, dâhi Michael Lonsdale'de –başka rollerde de öyledir; bana göre o hâlâ Fransa'nın Lahor konsolos yardımcısı. Benim dostum, kardeşim.

Konsolos yardımcısı, inandığım insan. Konsolos yardımcısının haykırışı, 'politik nitelikte tek haykırış', kayda bile alındı, burada, Neauphle-le-Château'da. Ona buradan seslendi, evet. Ona, A.-M.S.'ye. Anna-Maria Guardi'ye. Ona sesleniyordu, Delphine Seyring'e. Ve filmdeki herkes ağlıyordu. İçten gelen gözyaşlarıydı bunlar, taşıdığı anlam bilinmeden dökülen, kaçınılmaz, gerçek gözyaşları, yoksul insanların gözyaşları.

İnsanın yaşamında bir an gelir ve sanırım bu, yazgısal bir andır; kaçamazsınız, o anda her şeyden kuşkulanırsınız: evliliğinizden, dostlarınızdan, özellikle, oluşturduğunuz çift olarak sahip olduğunuz dostlardan. Evladınızdan değil. Evlattan hiçbir zaman kuşku duyulmaz. Ve bu kuşku, kendi çevresinde büyümeye başlar. Bu kuşku, yalnızdır, yalnızlığın kuşkusudur bu. Ondan doğmuştur, yalnızlıktan. Bunun adını şimdiden koyabiliriz. Çoğu kimse bu söylediğime katlanamaz, sanırım, hemen sıvışır oradan. İşte bundan dolayı herkes yazar değildir. Evet. Aradaki fark burada. Gerçek bu. Başka bir şey değil. Kuşku, yazmaktır. Dolayısıyla, yazardır

da. Ve yazarla birlikte herkes yazar. Bu öteden beri bilinen bir şeydir.

İnandığım bir başka şey de, insanı yazmaya yönelten bu ilk kuşku devinimi yoksa, yalnızlığın da olmadığıdır. Şimdiye kadar kimse iki sesli yazmamıştır. İki sesle şarkı söylenmiş, müzik yapılmıştır, tenis de oynanmıştır, ama yazmak, hayır. Hiçbir zaman. Daha işin başında, politik olarak nitelendirilen kitaplar yazdım. Bunların ilki *Abahn Sabana David*, en çok değer verdiğim kitaplarımdan biri. Sanırım bir ayrıntı bu, yani bir kitabın yönlendirilmesinin az çok gündelik yaşam kadar zor oluşu. Zorluk, basitçe vardır. Bir kitabın yönlendirilmesi zordur, okura doğru, kendi okunma yönüne doğru. Yazmamış olsaydım, sağaltılamaz bir alkol bağımlısı olurdum. Artık hiç yazamama durumu içinde yitip gitmek, rahatlıktır... İnsan işte bu durumda içer. Yitip gittiğinizde, dolayısıyla da artık yazacak, yitirecek hiçbir şeyiniz kalmadığında, oturup yazarsınız. Kitap orada duruyorsa ve haykırıyorsa, sizi bitirmeye zorluyorsa, oturup yazarsınız. Onun buyruğuna girmeye zorunlu duyumsarsınız kendinizi. Bir kitabı, bir daha elinize almamak üzere kaldırıp atmak olanaksızdır; bunu, o kitabı bütünüyle yazmadan yapamazsınız –yani: o kitap– onu yazan kişi olarak sizden –yalnız ve bağımsız hale gelmeden. Bu, bir cinayet işlemiş olmak kadar katlanılmaz bir şeydir. Şöyle söyleyen insanlara inanmam: "El yazmalarımı yırttım, her şeyi attım." Ben buna inanmam. Bu, yazılmış olanın başkaları için bir varlık taşımadığını, ya da o yazılanın bir kitap olmadığını gösterir. Ve yazılan bir kitap değilse, insan bunu ta başından bilir. Hiçbir zaman kitap olamayacağını ise, hayır, bunu hiç bilemeyiz. Hiçbir zaman.

Yattığımda yüzümü saklıyordum. Kendimden korkuyordum. Bunun nedenini neden bilmediğimi bilmiyorum. İşte bu yüzden, yatmadan önce içiyordum. Unutmak için, kendimi. Hemen kanınıza karışıyor, sonra da uyuyorsunuz. Alkol bağımlısının yalnızlığı, bunaltıcı bir yalnızlık. Yürek, evet yürek. Birden çok hızlı atmaya başlıyor.

Ben evde yazarken, benimle birlikte her şey yazıyordu. Yazı her yerdeydi. Ve dostlarımla karşılaştığımda, onları hemen tanıyamadığım oluyordu. Böyle birçok yıl geçti, zor, benim için, evet, belki on yıl, on yıl sürdü bu. Ve dostlar, en yakın dostlarım bile beni görmeye geldiğinde, bir felaket oluyordu. Benimle ilgili hiçbir şeyden haberleri yoktu dostların: Bana iyilik yapmak istiyorlardı ve ince düşünceli olduklarından beni dolaşmaya geliyorlardı, iyi yaptıklarını düşünerek. Ve işin en garip yanı, ben hiç de öyle düşünmüyordum.

Yazı, yabanıl kılıyor insanı. Yaşam öncesi bir yabanıllığa ulaşıyorsunuz. Ve bu size her seferinde aşina geliyor; ormanların yabanıllığı bu, zaman kadar eski. Her şeyden korkmanın yabanıllığı, farklı ve yaşamın özünden koparılamaz bir yabanıllık. Bütün varlığınızla sarılıyorsunuz. Beden gücü olmadan yazılamaz. Yazının başına oturabilmek için, kendinizden daha güçlü olmanız gerekir, yazdığınız şeyden daha güçlü olmanız gerekir. Tuhaf mı tuhaf bir şey bu, evet. Yalnızca yazma edimi değil, yazılan şey de gece ortaya çıkan hayvanların çığlıklarıdır; hepimizin, sizin ve benim, köpeklerin. Toplumun kitlesel, umut kırıcı sıradanlığı. Çekilen acıdır, İsa'dır ve de Musa ve firavunlar ve bütün Yahudiler ve aynı zamanda mutluluğun en şiddetli sancısıdır. Böyle olduğuna hep inandım.

Neauphle-le-Château'daki o evi, *Pasifik'e Karşı Bir Bent* başlıklı kitabımın sinemaya aktarılması hakkı karşılığı aldığım parayla edindim. Benimdi o ev, adıma kayıtlıydı. Bu satın alma ediminden önce yazma çılgınlığı geldi. Bir tür yanardağ. Bu evin anlamını çok iyi anladığımı düşünüyorum. Beni avutuyordu bu ev, tüm çocukluk acılarımı unutturuyordu bana. Satın aldıktan hemen sonra çok önemli bir iş yaptığımı fark ettim, kendim için tabii, ayrıca geriye dönüşsüz. Ve yalnız benim ve çocuğum için, yaşamımda ilk kez. Ve bu evi sahipleniyor, onunla uğraşıyordum. Ve temizliyordum. Çok 'uğraştım' bu evle. Sonra, kendimi kitaplarıma verdiğimde, daha az uğraşır oldum.

Çok uzağa gider yazma edimi... Yazmayı bırakmaya kadar. Kimi zaman katlanılmaz hale gelir. Birden her şey yazmaya kıyasla bir anlam kazanır, insan çıldıracak gibi olur. Tanıdığınız insanları artık tanımaz olursunuz, tanımadıklarınızla da daha önce konuşmuş gibisinizdir. Basitçe söylemek gerekirse ben, yaşamaktan kuşkusuz öteki insanlardan biraz daha fazla yorulmuştum. Acısı duyulmadan yaşanan bir acı çekme durumuydu bu. Kendimi öteki insanlardan korumaya çalışmıyordum, özellikle de beni tanıyan insanlardan. Hüzünlü değildi. Umutsuzdu. Yaşamımın en zor işine soyunmuştum; Lahor'daki sevgilim; onun yaşamını yazmak. *Konsolos Yardımcısı*'nı yazmak. Bunu başarmak için, o kitabı yazmak için üç yılımı vermem gerekti. Bundan kimseye söz edemezdim, çünkü en küçük bir karışma, ileri sürülecek en küçük 'tarafsız' bir düşünce, o kitapla ilgili her şeyi silip atabilirdi. Oluşturacağım başka, düzeltilmiş bir yazı, kitabın yazısını bozacağı gibi, benim kitapla ilgili bilgimi de yok edebilirdi. Bu, ister hiçbir değeri olmasın, ister harika olsun, yazıp ortaya koyduğunu tek başına yazmış olma sanrısıdır -ki doğrusu da budur. Ve eleştirileri okuduğumda, çoğu zaman duyarlı olduğum

şey, kitabın hiçbir şeye benzemediğini söylemeleriydi. Buysa kitabın, yazarının başlangıçtaki yalnızlığıyla buluştuğu anlamına geliyordu.

Neauphle'daki o evi aynı zamanda dostlarım için, onları ağırlamak için de aldığımı sanıyordum, ama yanılıyordum. Kendim için almıştım. Ne var ki bunu ancak şimdi biliyor ve söylüyorum. Bazı akşamlar birçok dost oluyordu, Gallimard'lar sık sık, karılarıyla, dostlarıyla geliyordu. Gallimard'lar kalabalıktı, belki on beş kişi, bazen. Masaları aynı bölmeye koyabilmek, hep birlikte olabilmek için biraz erken gelmelerini istiyordum. Bu sözünü ettiğim akşamlar, herkes için çok mutlu geçen akşamlardı. En mutlu akşamlar. Robert Antelme, Dionys Mascolo ve dostları her zaman geliyordu. Sevgililerim de tabii, özellikle de baştan çıkarıcıların şahı Gérard Jarlot; sonradan o da Gallimard'ların dostu olmuştu.

Evde bir sürü insan olduğunda ben, aynı zamanda hem daha az yalnız, hem en çok ihmal edilen kişi oluyordum. Bu yalnızlığı anlayabilmek için, akşamı atlayıp geceye gelmek gerekir. Duras'ı gece olduğunda, dört yüz metrekarelik bir evde yalnız başına uyurken düşlemek gerekir. Evin sonuna kadar gittiğimde, oraya, 'küçük ev'e doğru gittiğimde, beni çevreleyen mekândan, bir tuzağa yakalanmaktan korkarmışçasına korkuyordum. Aslında, her akşam korktuğumu söyleyebilirim. Buna karşın, biri gelip benimle otursun diye hiçbir şey de yapmadım. Kimi zaman, akşamın geç saatlerinde dışarı çıkıyordum. Köyden insanlarla, dostlarla, Neauphle oturanlarıyla yaptığım bu uzun gezileri seviyordum. İçiyorduk. Uzun uzun konuşuyorduk. Birkaç hektarlık

bir köyü andıran büyüklükte bir kafeteryaya gidiyorduk. Saat sabahın üçüne kadar dolup taşıyordu. Adı hatırımda: Parly II. Buralar, insanların kendini kapıp koyverdiği yerlerdi. Yalnızlığımızın bir tür uçsuz bucaksız alanı olan o yerlerde garsonların gözü, aynasızlar gibi hep üstümüzde olurdu.

Bir kır evi değil burası, bu ev. Öyle olduğu söylenemez. Vaktiyle bir çiftlikmiş, küçük gölüyle birlikte; daha sonra, bir noterin kır evi olmuş, Paris noterliğinden birinin.

Bana giriş kapısını açtıklarında, uçsuz bucaksız bahçeyi gördüm. Birkaç saniye sürdü bu. Tamam, dedim, bu evi satın alıyorum, kapının eşiğini geçer geçmez söyledim bunu. Hemen de satın aldım. Parasını bile ödedim, nakit olarak.

Şimdi, içinde her mevsim oturulan bir ev oldu. Oğluma da verdim. Artık ikimizin evi. Şimdi, bana olduğu kadar ona da bağlı, öyle sanıyorum. Evde, bana ait olan hiçbir şeye dokunmadı. İstersem, orada yine tek başıma kalabilirim. Masam var, yatağım, telefonum, tablolarım, kitaplarım var. Ve filmlerimin senaryoları. O eve gittiğimde, oğlum bundan çok mutlu oluyor. Bu mutluluk, oğlumun bu mutluluğu, artık benim de mutluluğum.

Tuhaf kişidir yazar. Bir çelişkidir, aynı zamanda da bir anlamsızlık. Yazmak, konuşmamaktır da. Susmak-

ur. Sessiz çığlıklar atmaktır. Huzur veren biridir yazar, çoğu kez; çok dinler. Çok konuşmaz, çünkü insanın yazmış olduğu bir kitaptan birine söz etmesi olanaksızdır, özellikle de yazmakta olduğu bir kitaptan. Olanaksızdır bu. Kitap sinemanın karşıtıdır, tiyatronun ve öteki gösterilerin karşıtıdır. Bütün okumaların karşıtıdır. Hepsinden zordur. En berbat olandır. Çünkü kitap, bilinmez olandır, gecedir, kapalıdır, evet, öyledir. İlerleyen kitaptır, büyüyen, bildiğinizi sandığınız yönlerde ilerleyen, kendi yazgısına doğru, bu arada yazarının yazgısına doğru ilerleyen, yayımlandığında yok olan yazarın: ondan ayrılmak, düşlenen kitaptan, son doğan çocuk gibi, hep en çok sevilen.

Açık bir kitap, gecedir de.

Nedendir bilmem, söylediğim bu söz beni ağlatıyor.

Umutsuzluğa karşın yine de yazmak. Hayır: umutsuzluk içinde yazmak. Hangi umutsuzluk olduğunu bilmiyorum. Yazılı olandan önce gelenin yanında yazmak, her zaman o yazılanı bozmaktır. Yine de bunu kabullenmek gerekir: Başarısızlığı bozmak, bir başka kitaba, aynı kitabın bir başka olası biçimine dönmektir.

Evin içinde bu kendini yitiriş hiç de gönüllü olmadı. "Yılın her günü bu evin içinde kapalı kalacağım," demiyordum. O duruma gelmiş değildim, bunu söylemek yanlış olur. Alışveriş etmeye, kahvelere gidiyordum.

Ama aynı zamanda da buradaydım. Kasaba ve ev aynı şey. Ve masa, göle karşı. Ve siyah mürekkep. Ve beyaz kâğıt da aynı şey. Ama kitaplara gelince, hayır, orada birden iş değişiyor, onlar aynı şey değil.

Benden önce bu evde hiç kimse yazmamış. Belediye başkanına sordum, komşulara, bakkala çakkala sordum. Hayır, hiç kimse, hiçbir zaman yazmamış. Bu evde daha önce oturanların adlarını öğrenebilmek için Versailles'a sık sık telefon ettim. Oturmuş olanların soyadlarını, adlarını ve yaptığı işleri belirten listede hiç yazar yoktu. Oysa bu adların hepsi, yazar adı olabilirdi. Hepsi. Ama değil. Buralarda oturanların çiftliklerine verdikleri aile adlarıydı. Toprakta bulduklarını da Almanların bıraktığı çöplerdi. Ev, Alman subaylarınca işgal edilmişti. Onların çöp sepetleriyse deliklerdi, toprağa açılmış delikler. Bir sürü istiridye kabuğu vardı, pahalı yiyeceklerin kutuları, özellikle kaz ciğeri ve havyar kutuları. Ve bir sürü kırık tabak çanak. Hepsini atardım. Tabak çanakların dışında; kuşkusuz Sèvres yapımıydı bunlar, üstlerindeki desenler bozulmamıştı. Ve mavileri, çocuklarımızdan bazılarının gözlerinin masum mavisiydi.

Bir kitap bittiğinde –yazılan bir kitap, demek istiyorum– ve siz bu bitmiş kitabı okuduğunuzda onun, sizin yazdığınız bir kitap olduğunu da, içinde neler yazılmış olduğunu da söyleyemezsiniz artık; tüm varlığınıza sinen bir bulgunun ya da iflasın neden olduğu hangi umutsuzluk ya da hangi mutluluk için yazıldığını söyleyemezsiniz. Çünkü sonunda, kitabın sonunda, böyle bir şey bulamazsınız. Yazı, bir bakıma tekdüzedir, uslanmıştır. Bitirilmiş, basılıp dağıtılmış bir kitapta artık

hiçbir şey olup bitmez. Ve bu kitap, dünyaya gelişinin çözülemez masumluğuna erişir.

Henüz yazılmamış bir kitapla baş başa olmak, insanlığın ilk uykusunda olmak gibidir. Evet, öyledir. Ayrıca, sürülüp ekilmemiş bir yazıyla baş başa olmak demektir. Bu durumun sizi öldürmesine izin vermemeye çalışmaktır. Savaş sırasında, bir barınakta tek başına kalmaktır. Ama duasız, Tanrısız, kafanızda hiçbir düşünce olmaksızın; Alman ulusunu, son Naziye varıncaya kadar öldürmek gibi o çılgın istek dışında. Yazıda, her zaman hiçbir gönderme söz konusu olmamıştır; ya da... İlk günkü gibidir. Yabanıl. Farklı. Yalnızca insanları, romanın içinde dolaşan kişileri, çalışırken hiç unutmazsınız; yazar onlar hakkında hiçbir zaman pişmanlık duymaz. Hayır duymaz, bundan eminim, hayır, bir kitabın yazısından, yazılı olan şeyden. Dolayısıyla her zaman, vazgeçişe açık bırakılmış bir kapıdır. Bir yazarın yalnızlığında, canına kıyma vardır. İnsan, kendi özündeki yalnızlığa varıncaya kadar yalnızdır. Her zaman akıl almaz bir şeydir bu. Her zaman tehlikeli. Evet. Kendinizin dışına çıkmaya ve çığlık atmaya yeltenmenin bedelini ödersiniz

Evde, üst katta yazıyordum, aşağıda yazmıyordum. Daha sonra tersine, giriş katında, ortadaki büyük bölümde yazmaya başladım, daha az yalnız olmak için, belki, bilmiyorum, ayrıca bahçeyi görebilmek için. Kitapta bu var: Kitaptaki yalnızlık, tüm dünyanın yalnızlığı. Her yere sinmiş. Her yanı kuşatmış. Bu kuşatmanın varlığına her zaman inanırım. Herkes gibi. Yalnızlık, o olmadan hiçbir şey yapamayacağımız şeydir. O olmadan hiçbir şeye bakamazsınız. Bir düşünme biçimi, akıl yürütme biçimidir, ama yalnızca gündelik düşünceyle. Yazma işlevinde bu da vardır, ama her şeyden ön-

ce insanın belki de kendi kendisine, istenirse her gün ölünebileceğine göre, kendini her gün öldürmemek gerektiğini söylemesidir. Kitap yazmak işte budur, yalnızlık değildir. Yalnızlıktan söz ediyorum ama yalnız değildim, çünkü önümde, açık seçik oluncaya kadar sürdürmem gereken bu iş vardı, kürek mahkûmlarına özgü o iş: *Fransa'nın Lahor Konsolos Yardımcısı*'nı yazmak. Ve bu iş bitirildi, kitap dünyanın bütün dillerine çevrildi ve saklandı. Ve bu kitapta konsolos yardımcısı, cüzama ateş eder; cüzamlılara, yoksullara, köpeklere, sonra da Beyazlara, Beyaz yöneticilere ateş eder. Herkesi öldürür, onun dışında, bir günün sabahında Delta'da boğulmuş olan kadının, çocukluk dönemimin Kraliçesi olan Lola Valérie Stein'ın ve Vinh Long yöneticisinin karısının dışında kalan herkesi.

O kitap, yaşamımın ilk kitabı oldu. Lahor'daydı, ayrıca Kamboçya'da, plantasyonlarda, her yerde. *Konsolos Yardımcısı*, on beş yaşında gebe kalmış bir kızla, ana evinden kovulmuş, Pursat'ın masif mavi mermerleri arasında dolanıp duran küçük Annamite'le başlar. Gerisi nasıl geliyordu, şu anda anımsamıyorum. O yöreyi, hiç gitmediğim o Pursat Dağını bulmakta çok zorluk çektiğimi anımsıyorum. Harita orada, masamın üstünde duruyordu ve ben, dilencilerin ve bacakları kırılmış, boş bakışlı, anaları tarafından terk edilmiş ve çöplerle beslenen küçük çocukların yürüdüğü keçiyollarını izledim. Yazılması çok zor bir kitaptı. Felaketin büyüklüğünü aktarmamı sağlayacak olası bir plan yapamamıştım, çünkü beni bunu yapmaya kışkırtacak, gözle görülür olaylar silinip gitmişti. Açlıktan ve Acıdan başka bir şey kalmamıştı.

Yabanıl doğa olayları arasında zincirlenme yoktu, dolayısıyla hiçbir programlama söz konusu değildi. Ya-

şamım boyunca da olmadı zaten. Hiç olmadı. Ne yaşamımda, ne de kitaplarımda, bir kez bile.

Her sabah yazıyordum. Ama kendime süre saptamamıştım. Hiçbir zaman. Mutfak dışında. Yemeğin kaynaması ya da dibinin tutmaması için ne zaman mutfağa gitmem gerektiğini biliyordum. Kitapların zamanını da biliyordum. Yemin ederim. Her şeyin zamanını biliyordum, yemin ederim. Kitaplarımda hiç yalan söylemedim. Yaşamımda da. Erkekler dışında. Hiçbir zaman. Yalan söylemiyordum, çünkü annem, yalancı çocukların yalan söylediklerinde öldüklerini söyleyerek beni korkutmuştu.

Genel olarak kitaplarda beni yakınmaya iten şeyin bu olduğunu sanıyorum; insana özgürlük tanınmaması. Ortaya çıkan yazıda görülüyor bu. Yazılar, fabrikadan çıkmış gibi, düzenli, özenli, kurallı denebilir. Bu, yazarın çoğu kez kendi kendine borçlu olduğu bir gözden geçirme işlevi. Yazar, bu durumda, kendi kendinin aynasızı oluyor. Bununla, en iyi biçimin peşinde koşulduğunu söylemek istiyorum, yani en geçerli, en açık seçik, en saldırısız biçimin. Aşırı ve yapma utangaçlıkla yazan ölü kuşaklar hâlâ var. Hatta gençler bile: sevimli, hiçbir uzantısı olmayan, gecesi olmayan kitaplar. Suskunluğu olmayan. Başka bir deyişle: gerçek yazarı olmayan kitaplar. Günlük kitaplar, vakit geçirten, yolculukta okunan kitaplar. Kafanızın içine kene gibi yapışan ve tüm bir yaşamın kara yasını anlatan, her düşüncenin en can alıcı noktasını yakalayan kitaplar değil.

Bir kitap nedir, bilmiyorum. Kimse de bilemez. Ama elinize bir kitap aldığınızda biliyorsunuz. Elinizde hiçbir şey yoksa, yalnızca var olduğunuz kadarını bildiğiniz gibi, henüz ölmediğinizi bildiğiniz gibi biliyorsunuz.

Her kitabın, her yazarda olduğu gibi, zor, kaçamağı bulunmayan bir bölümü, bir yeri var. Kitabın gerçek kitap olarak kalabilmesi, yalan söylememesi için o yanlışı o kitapta bırakmaya karar vermek gerekiyor. Yalnızlığın, bundan sonra neye dönüştüğünü bilemiyorum. Henüz bundan söz edemem. O yalnızlık sıradanlaşıyor, uzun vadede de basitleşiyor, sanırım; iyi ki öyle oluyor.

Fransa'nın Lahor elçisi Anne-Marie Stretter ile konsolos yardımcısının aşkından ilk kez söz ettiğimde, kitabı yok ettiğim, bekleme durumundan çıkardığım duygusuna kapıldım. Ama hayır, yok olmadığı gibi, bunun tam tersi oldu. Yazarların yaptığı yanlışlar da var, böyle şeyler de var, ama bunların olması aslında şans. Başarılı yanlışlıklar çok heyecan verici, görkemli, öteki yanlışlıklar da öyle, çocukluk döneminden gelen kolay yanlışlıklar, onlar da çoğu zaman olağanüstü.

Başkalarının kitaplarını çoğu kez 'temiz' buluyorum, ama çoğu kez de hiçbir riski olmayan bir klasik üslubu temel aldıklarını görüyorum. Burada söylenmesi gereken sözcük kuşkusuz 'yazgılı'. Bilmiyorum.

Yaşamımın büyük okumaları, bana ait, yalnızca benim olan okumalar, erkek yazarlar tarafından yazılan metinler oldu. Michelet. Michelet ve yine Michelet, insanın gözünden yaşlar gelinceye'kadar. Politik metinler de, ama daha az. Saint-Just, Stendahl ve garip ama Balzac değil. Metinlerin metni, Eski Ahit'tir.

Kriz denebilecek şeyden, hani sinir krizi ya da yavaşlık, alçalma krizi denen şeyden ya da yalancı uykuyu andıran o durumdan kendimi nasıl kurtardım bilemiyorum. Yalnızlık, o krizdi biraz da. Bir tür yazı. Ve okumak, yazmaktı.

Bazı yazarlar korkuya kapılır. Yazmaktan korkarlar. Benim durumumda işin içinde belki de o korkudan hiç korkmamam vardı. Anlaşılmaz kitaplar yazdım ve bu kitaplar okundu. İçlerinde yakında okuduğum, otuz yıldan beri okumadığım ve görkemli bulduğum bir kitap var. Başlığı: *La Vie tranquille* (Dingin Yaşam). O kitapta yazdıklarımın hepsini unutmuşum, son cümle dışında: "Adamın boğulduğunu benden başka kimse görmemişti." Bir solukta yazılmış bir kitap o, bir cinayetin sıradan ve çok katı mantığı içinde. O kitapta, kitabın kendisinden, kitabın anlattığı cinayetten daha uzağa gidilebilir. Nereye gittiğinizi bilemezsiniz; kız kardeşe tapınma ölçüsünde hayranlık duymaya kuşkusuz; bunun dışında, kız kardeşle erkek kardeşin aşkına, evet, göz kamaştıran, sakınımsız, cezalandırılmış bir aşkın sonsuzluğuna.

Bizler umut hastasıyız, bizler, 68'liler; umut da proletarya rolüne soyundurduklarımız. Ve bizim umu-

dumuzu, hiçbir yasa, hiçbir şey, ne bir kimse ne de bir şey sağaltamayacak. K.P.'ye yeniden kayıt olmak istiyordum. Ama aynı zamanda, bunu yapmam gerekmediğini de biliyordum. Sağa da seslenmek ve bütün öfkemle verip veriştirmek, hakaret etmek istiyordum. Hakaret, yazı kadar güçlü. O da yazı, ama belli adrese gönderilen bir yazı. Yazdığım yazılarda insanlara hakaret ettim ve bunu yapmak inanın, güzel bir şiir yazmak kadar doyurucu. Bir solcuyla bir sağcı arasında bana göre temel bir ayrım var. Hep aynı insanlar sanırsınız. Solda, Bérégovoy vardı ki onun yerini kimse tutamaz. Bir numaralı Bérégovoy, Mitterand'dı ki o da kimseye benzemez.

Ben herkese benzerim. Şimdiye kadar, sokakta kimsenin arkasını dönüp de bana baktığını sanmıyorum. Ben sıradanlığın ta kendisiyim. Sıradanlığın zaferi. Hani şu kitaptaki yaşlı kadın gibi, *Le Camion*'daki (Kamyon).

Böyle yaşayınca, yani benim yaptığım gibi, size anlattığım gibi yaşayınca, o yalnızlık içinde insan uzun vadede bazı tehlikelerle karşı karşıya kalıyor. Bu kaçınılmaz. İnsan denen yaratık yalnız kalır kalmaz, mantıksızlığa doğru inişe geçiyor. Bunun böyle olduğuna inanıyorum: kendini yalnızca kendine teslim eden insanın deliliğe adım attığını düşünüyorum, çünkü o durumda önünde, kendini kişisel bir sayıklamaya, coşkuya kaptırmasını engelleyecek hiçbir şey kalmıyor.

Hiçbir zaman yalnız değilsiniz. Fiziksel olarak hiçbir zaman yalnız kalmıyorsunuz. Nerede olursanız

olun. Her zaman bir yerlerdesiniz. Mutfaktaki sesleri duyuyorsunuz, televizyonun ya da radyonun sesini, komşu dairelerdeki sesleri ve tüm evin içindeki sesleri. Özellikle de benim her zaman yaptığım gibi, sessizliği benim istediğim ölçüde istediğinizde.

İlk kez, benim hakkımda bir film yapan Michelle Porte'a anlattığım bir öyküyü anlatmak isterim size. Öykünün o aşamasında, büyük evle bağlantılı olan 'küçük' evde, kiler denen yerde bulunuyordum. Yalnızdım. Michelle Porte'u o kilerde bekliyordum. Böyle dingin ve boş yerlerde sık sık kalırım. Uzun süre. Ve o sessizlik içinde. O gün, birdenbire, duvarın dibinde, çok yakınımda, bir karasineğin yaşamının son dakikalarını yaşadığını gördüm ve duydum.

Onu ürkütmemek için yere oturdum. Hiç kımıldamadım.

Koskoca evin içinde onunla yapayalnızdım. O zamana kadar sinekleri hiç düşünmemiştim; onlara lanet okumalarım dışında kuşkusuz. Sizler gibi. Sizler gibi ben de tüm dünyanın baş belası olan, vebayı ve koleraya taşıyan o yaratıktan dehşet duyacak biçimde yetiştirilmiştim.

Onun ölüşünü izlemek için yaklaştım.

Bahçenin nemini almış kum ve çimento içinde tutsak kalma tehlikesini gördüğü o duvardan kurtulmak istiyordu. Bir sinek nasıl ölüyor, onu izledim. Uzun sürdü. Ölüme karşı savaşıyordu. Belki on, belki on beş dakika sürdü, sonra durdu. Yaşamı sona ermiş olmalıydı. Orada kalıp onu izlemeyi sürdürdüm. Sinek, onu ilk

gördüğümdeki gibi duvara yapışık kaldı, oraya gömülmüş gibi.

Yanılıyordum: henüz yaşıyordu.

Orada durmayı, onu izlemeyi sürdürdüm, umutla, yaşamaya yeniden başlayacağı umuduyla.

Benim oradaki varlığım, o ölümü daha da korkunç kılıyordu. Bunu biliyordum, ama kaldım. Görmek için. Ölümün sineği yavaş yavaş nasıl kuşatacağını görmek için. Bir de bu ölümün nereden geldiğini görmek için. Dışarıdan mı, duvarın derinliğinden mi ya da zeminden mi, anlamak için. Hangi karanlık gecenin içinden geliyordu; yeraltından mı, yoksa gökyüzünden mi, yakındaki ormanlardan mı, yoksa belki de çok yakınındaki, henüz bir ad verilmesi olanaksız hiçlikten, benden belki, sonsuzluğa katılmak üzere olan sineğin izlerini bulmaya çalışan benden geliyordu.

Nasıl bittiğini bilmiyorum. Kuşkusuz, sonunda gücü tükenen sinek yere düştü. Duvara tutunan bacakları ayrıldı. Ve duvardan düştü. Hiç bilmiyorum, oradan uzaklaşmamın dışında. Şöyle dedim kendi kendime: 'Delirmeye başladın.' Ve oradan uzaklaştım.

Michelle Porte geldiğinde, o yeri ona gösterdim ve bir sineğin orada, saat üçü yirmi geçe öldüğünü söyledim. Michelle Porte, buna kahkahalarla güldü. Haklıydı. Bu öyküyü bitirmek için, ben de ona gülümsedim. Ama hayır: o, gülmeyi sürdürdü. Bana gelince, bu öyküyü, sinekle benim aramda yaşanan şeyi size böyle, gerçekliği içinde, benim gerçekliğim içinde anlatıyorsam bu, o yaşananın henüz kendini gülmeye sunmamış olmasından. Bir sineğin ölümü, ölümdür. Dünyanın be-

lirli bir sonuna doğru ilerleyen ölümdür, son uykunun alanını yayan, genişleten bir ölüm. Bir köpeğin ölüşünü görürsünüz ya da bir atın ölüşünü ve birşeyler dersiniz, örneğin, zavallı hayvan... Ama bir sinek öldüğünde hiçbir şey söylemezsiniz, bir yorumda bulunmazsınız, hiç. Bu, şimdi yazıldı artık. Belki de bu tür kaymalara –bu sözcüğü sevmiyorum– kapılma tehlikesidir o tehlike. Çok önemli değil, ama kendi başına bir olgu, bütünlüğü olan, anlamı çok büyük: anlamı erişilmez, alanı sınırsız bir olgu. Yahudileri düşündüm. Almanya'dan nefret ettim, savaşın ilk günlerinde olduğu gibi, tüm varlığımla, var gücümle. Savaş sırasında, sokakta ne zaman bir Almana rastlasam, onun ölümünü düşünüyordum; kendi ellerimle gerçekleştirdiğim, benim tasarladığım, incelik kazandırdığım bir cinayeti, bir Almanın ceset halinde yerde yattığını görmeyi, o müthiş mutluluğu düşünüyordum.

Yazının insanı oraya, o sineğe götürmesi de iyi, can çekişen sineğe, demek istiyorum: yazmanın dehşetini yazmak. Ölümün kesin olarak meydana geldiği saat, kaydedilmiş saat, sineği daha o zamandan ulaşılmaz kılıyordu. Ona genel ölçekte önem kazandırıyordu, dünya üzerindeki yaşamın genel haritasında belirli bir yer kazandırıyordu, diyelim.

Ölüm anının kesin olarak saptanması, sineğe gizli bir cenaze töreni yapıldığını gösteriyordu. Bunun kanıtı, ölümünden yirmi yıl sonra burada ortaya konuyor, ondan hâlâ söz ediyoruz.

Bu sineğin ölümünü, ölme süresini, bu sürenin yavaşlığını, uyandırdığı korkunç korkuyu, ölümünün gerçekliğini şimdiye kadar hiç anlatmamıştım.

Ölüm saatinin kesin olarak belirtilmesi, insanlarla ortak yaşama gönderme yapıyor, sömürgeleştirilmiş halklara, dünya üzerinde adı sanı olmayan o muazzam kitleye, evrensel yalnızlığı kuşanmış yalnız kişilere. Yaşam her yerde. Bakteriden file varıncaya kadar. Yeryüzünden kutsal göklere ya da daha şimdiden ölü göklere kadar.

Sineğin ölümüyle ilgili hiçbir düzenleme yapmamıştım. Beyaz, kaygan duvarlar, yani kefeni orada hazırdı ve bu onun ölümünü günlük, doğal ve kaçınılmaz bir olay kılıyordu. O sinek, yaşamının sonuna gelmişti, bu açıkça görülüyordu. Onun ölümünü izlemekten kendimi alıkoyamazdım. Kıpırdamıyordu artık. Bu da vardı ve o sineğin var olmuş olduğunun anlatılamayacak bir şey olduğunu bilmek.

Bundan yirmi yıl önce. Bu olayı, şimdi anlattığım biçimiyle hiç anlatmamıştım, Michelle Porte'a bile. Bildiğim bir başka şey de –yani gördüğüm şey– sineğin, içini kaplayan o buz gibi şeyin ölüm olduğunu çoktan anlamış olmasıydı. İşin en korkunç yanı da buydu. En beklenmeyen yanı. Biliyordu. Ve kabulleniyordu.

Yalnız bir ev, böyle bir şey düşünülemez. Çevresine zamanı toplaması gerekir evin, insanları, öyküleri, 'dönüm noktalarını', evlilik ya da o sineğin ölümü gibi şeyleri, ölümü, sıradan ölümü –aynı zamanda birimin

ve sayının ölümünü, dünyanın tüm ölümlerini, proletaryanın ölümünü. Savaşlarla gelen ölümü, dünyada oluşmuş savaş dağlarının getirdiği ölümü.

O gün. Tarihi belli, dostum Michelle Porte ile buluşacağım gün, yalnız benim gözlerimin gördüğü, başka hiçbir şeyin saatinin saptanmadığı o gün bir sinek ölmüştü.

Ben ona baktığım sırada, saat birdenbire, öğleden sonra üçü yirmi geçe oldu ve birkaç saniye daha: dış kanatlarının vızıltısı kesildi.

Sinek ölmüştü.

O kraliçe. Mavi siyah.

O sinek, benim gördüğüm, ölmüştü. Yavaş yavaş. Son titreyişine kadar savaşım vermişti. Ve sonra, teslim olmuştu. Belki de beş ile sekiz dakika arası bir zaman geçmişti. Uzun sürmüştü. Mutlak bir korku ânıydı bu. Ve ölümün başka göklere, başka gezegenlere, başka yerlere doğru yola çıkması oldu.

Bir yandan oradan sıvışmak istiyor, öte yandan, yerden gelen bu vızıltıya bakmam gerektiğini söylüyordum kendi kendime; mademki bir karasineğin ölümünün o yeşil bedenli çaresiz vızıltısını duymuştum bir kez.

Evet. İşte böyle, sineğin ölümü, edebiyatta şu anda okuduğunuz kaymanın gerçekleşmesine yol açtı. İnsan,

yazdığının farkına varmaz. Bir sineğin ölümüne bakıp yazarsınız. Bunu yapmaya hakkınız vardır.

O sineğin hangi saatte öldüğünü söylediğimde Michelle Porte, kasıklarını tuta tuta güldü. Ve ben, bu ölümü gülünç biçimde anlatanın belki de ben olmadığımı ancak şimdi düşünüyorum. Ben o anda ona bunu anlatabilecek durumda değildim, çünkü o ölümü izliyordum, o mavi siyah sineğin can çekişmesini izliyordum.

Yalnızlığa her zaman delilik eşlik eder. Bunu biliyorum. Deliliği görmezsiniz. Kimi zaman onun varlığını önceden sezinlersiniz ancak. Bunun başka türlü olabileceğini sanmıyorum. İnsan, içinde ne var ne yok ortaya dökmüşse, bir kitabı dolduracak kadar şeyi yani; kimseyle paylaşılamayacak belirli bir yalnızlık içinde demektir. İnsanları, sizinle bir şey paylaşmaya zorlayamazsınız. Yazdığınız kitabı oturup tek başınıza okumanız, kendinizi o kitaba hapsetmeniz gerekir. Bunun dinsel bir yanı vardır tabii, ama siz bunu sıcağı sıcağına duyumsamazsınız, sonradan anlayabilirsiniz ancak (şu anda benim yaptığım gibi) ve bunu birşeylerle bağlantılı olarak yaparsınız, örneğin yaşamla, ya da kitabın, sözün yaşamıyla, dünyanın tüm halklarının çığlıklarıyla, sessiz haykırışlarıyla bağlantılı olarak yaparsınız.

Çevremizde bulunan her şey bir şey yazar, sezinlenmesi gereken işte budur, her şey yazar; sineğe gelince, sinek duvarlara yazar, küçük gölün parlaklığını yansıtan salonun ışığında çok şey yazmıştır. Sineğin yazısı, bir sayfayı tümüyle doldurabilirdi. Böylelikle de yazı haline gelebilirdi. Böyle olduğu andan başlayarak da artık bir yazı olarak kabul edilebilirdi. Bu yazı belki bir gün, gelecek yüzyıllarda okunabilecek, o yazı da çözülecek ve çevrilecek. Ve o zamana kadar okunamamış çok büyük bir şiir gökyüzünü kaplayacak.

Ama yine de dünyanın bir yerlerinde insanlar kitap yazıyor. Herkes kitap yazıyor. Ben, öyle olduğunu sanıyorum. Öyle olduğundan eminim. Blanchot için örneğin, öyle. Çevresinde delilik dolanıp duruyor. Delilik, aynı zamanda ölümdür de. Bataille için öyle değil. Bataille, neden özgür düşüncenin, çılgın düşüncenin uzağındaydı? Bunu söyleyemeyeceğim.

Sineğin öyküsü hakkında birşeyler daha söylemek isterim.

Hâlâ gözlerimin önünde o sinek, o hayvan, beyaz duvarın üstünde, ölüyor. Önce güneş ışığında, sonra da karo taş döşeli zeminden gelen yansıma, soluk ışık altında.

Bunu yazmayabilirsiniz de, sineği unutabilirsiniz. Yalnızca bakabilirsiniz ona. Kendi başına, bilinmeyen bir gökyüzü altında, korkunç ve dokunaklı biçimde nasıl debelendiğini görebilirsiniz ve sonra hiç.

İşte hepsi bu.

Sıradan şeylerden söz edeceğim.

Sıradan şeylerden.

Neauphle'daki bütün evlerin oturanı var: kışın sürekli değil, ama yine oturuluyor. Çoğunlukla olduğu gibi yalnızca yaz oturmasına ayrılmış değil. Evler yıl boyunca açık, içinde oturuluyor.

Neauphle-le-Château'daki evin en güzel yanı, bahçeye bakan pencereleri ve önünden geçen Paris yolu. Kitaplarımdaki kadınların geçtiği yol.

Sonradan salon olan o bölümde uyuduğum çok oldu. Yatak odası bana uzun süre sıradan bir odaymış gibi göründü. Ancak içinde çalışmaya başladıktan sonra benim için kaçınılmaz bir mekân haline geldi, yukarı kattaki öteki odalar gibi, boş da olsa. Salondaki ayna benden önceki ev sahiplerine aitti. Bana bıraktılar. Piyanoya gelince, evi satın aldıktan hemen sonra aldım onu, neredeyse evle aynı fiyata.

Bundan yüz yıl önce, ev boyunca uzanan, hayvanların gelip gölden su içtiği bir yol varmış. Göl şimdi benim arazimin içinde kalıyor. Hayvan falan da kalmamış artık. Kasabada artık sabahları taze süt bulamıyorsunuz. Yüz yıldan beri.

Gerçekten de evin, ancak filmi çekildikten sonra öteki ev gibi göründüğünü fark ediyorsunuz; bizden önceki, öteki insanların gözüne görünmüş olduğu gibi göründüğünü. Yalnızlığı, zarafeti içinde kendini birden, hâlâ başka insanlara ait bir evmiş gibi gösteriyor. Bu evi elden çıkarmak gibi korkunç bir şey aklınızın ucundan geçebilirmiş gibi.

Meyvelerin, sebzelerin, tuzlu tereyağın içeride taze olarak korunmasını sağlayan yer... Böyle bir bölme vardı... Karanlık, serin... Sanırım kiler deniyor, evet öyle. Kullanılan sözcük o. Erzağı, savaş dönemlerinde kullanmak üzere saklamak için.

Buraya dikilmiş ilk bitkiler, girişteki pencerelerin damlalıklarına dikilmiş olanlar. Geranium rosa, İspanya'nın güneyinden gelmiş. Doğu'nun kokusunu getiriyor.

Bu evde çiçekler hiç atılmıyor. Bir gelenek bu, zorunluluk değil. Hiçbir zaman, solduklarında bile yerinde kalıyor. Kırk yıldır kavanoz içinde saklanan gül yaprakları var. Hâlâ pespembe. Kuru ve pembe.

Burada sorun akşamın alacakaranlığı, bütün yıl. Kışın da, yazın da.

İlk alacakaranlık, yaz alacakaranlığı, evin içinde ışık yakmamak gerekiyor.

Sonra gerçek alacakaranlık var, kışın olan. Kimi zaman pencere kapaklarını kapatıyorsunuz, görmemek için. Sandalyeler de var, yazın kullanmak üzere düzenliyorsunuz onları. Teras. Yaz orada geçiyor. Gün boyunca gelen dostlarla orada gevezelik ediyorsunuz. Bunun için, sık sık, gevezelik etmek için.

Her defasında hüzünlü, ama trajik değil, yaşam, kışın, haksızlık. Bir sabah mutlak dehşet.
Hüzünlü olan yalnızca bu. Zamanla alışamıyorsunuz buna.

En zor olan, bu evde, ağaçlar için duyulan korku. Her zaman. Ve her defasında. Ne zaman fırtına olsa, burada da sık sık oluyor, ağaçların yanındasınız, o ağaçlar için kaygılanıyorsunuz. Adlarını bir solukta sıralayamam.

Akşamın alacakaranlığının geldiği saat, yazarın çevresinde herkesin işi bıraktığı saat.

Kentlerde, kasabalarda, her yerde, yazarlar yalnız kişilerdir. Her yerde ve her zaman, öyle olmuşlardır.

Dünyanın her yerinde, ışık gittiğinde çalışma durur.

Ve bana gelince, o saati ben her zaman, çalışmanın sona erdiği saat olarak değil, başladığı saat olarak duyumsamışımdır. Burada, doğadaki değerlerin yazarca tersine çevrilmesi söz konusu.

Yazarların öteki işi de kimi zaman utanç veren bir iş, çoğu zaman insanda öteki üzüntülerden çok daha şiddetlisini bırakan bir iş. O işin avutucu bir yanı yok, bunu biliyorum. Ve insan onların polislerinin köpekleri kadar yırtıcı oluyor, bunu da biliyorum.

Burada insan kendini bedensel çalışmadan kopmuş gibi duyumsuyor. Ama buna karşı, insanın içine sindirmesi, uyum sağlaması, alışması gereken bu duyguya karşı elinizden bir şey gelmiyor. Her zaman egemenliğini sürdürecek olan ve bu bizi ağlatıyor, çalışma dünyasının cehennemi ve adaletsizliği. Fabrikaların cehennemi, patron takımının hor görmesinin getirdiği zulüm, adaletsizlik, dehşet, kapitalist düzenin dehşeti, bu dehşetten doğan tüm mutsuzluklar, zenginlerin proletaryaya egemen olma hakkından, onları kendi başarısızlıklarından bile sorumlu tutmalarından, buna karşın hiçbir zaman başarılarına ortak etmemelerinden doğan dehşet. İşin anlaşılmaz yanı, proletaryanın bunu neden kabullendi-

ği. Oysa çok kalabalığız, bunun böyle daha uzun süre gitmeyeceğine inananlar gitgide çoğalıyor. Hepimizin kafasına bir şeyin dank ettiği, belki de onların onur kırıcı metnini yeniden okuyup incelememiz gerektiği ortada. Evet, yapılması gereken bu.

Üstelemiyorum, kenara çekiliyorum. Ama ben, tüm insanlarca duyumsanan şeyi dile getiriyorum, duyumsadıklarını yaşıyor olmasalar da.

Çoğu zaman, iş sona erdiğinde, size yapılan en büyük haksızlığın anısı canlanır gözünüzün önünde. Her günkü işlerden söz ediyorum. Bu anı sabah değil, akşam evlerimize kadar gelir, bize ulaşır. Ve insan böyle değilse, hiçbir şey değildir. Bir hiçtir. Ve bunun böyle olduğu her zaman, her kasabada bilinir.

Kurtuluş, gecenin yerleşmeye başlamasıyla gelir. Dışarıda çalışma durduğunda. Geriye o lüks kalır, sahip olduğumuz, gecenin içinde yazma lüksü. Hangi saatte olursa olsun yazabiliriz. Buyruklar, çalışma saatleri, şefler, silahlar, cezalar, haksızlıklar, polisler, şefler ve şeflerin şefleri artık elimizi kolumuzu bağlayamaz. Ve yarınki faşizmlerin kuluçkaya yatmış tavukları.

Konsolos yardımcısının savaşımı, hem naif, hem de devrimci bir savaşımdır.

Zamanımızın ve tüm zamanların en büyük haksızlığı işte budur: ve insan buna bir kez olsun gözyaşı dökmezse, yaşamı boyunca başka hiçbir şeye gözyaşı dökmez. Ve hiç gözyaşı dökmemek, yaşamamaktır.

Ağlamak; insanın, yaşamında ağlamış olması da gerekir.

Ağlamanın bir yararı olmasa bile, insanın yine de ağlaması gerektiğini düşünüyorum. Çünkü umutsuzluk, dokunulabilir, elle tutulabilir bir şeydir. Kalıcıdır. Umutsuzluğun anısı, insanın içinde kalır. Bazen insanı öldürdüğü de olur.

Yazmak.

Yapamam.

Kimse yapamaz.

İtiraf etmek gerekir bunu: yapılamaz.

Ve oturup yazarız.

İnsan, içinde bir yabancıyı barındırır: yazmak, işte o yabancıya ulaşmaktır. Budur ya da hiçbir şey değildir.

Yazma hastalığı denen bir hastalıktan söz edilebilir.

Anlattığımı söylemek kolay değil, ne var ki bu söylediğimde buluşabiliriz, tüm ülkelerdeki yoldaşlar.

İnsanın özünde bir yazma çılgınlığı, öfkeli bir yazma çılgınlığı vardır, ama deliliği bu yüzden yaşamaz insan. Tam tersine.

Yazı, bilinmeyendir. İnsan, yazmaya başlamadan önce ne yazacağı hakkında hiçbir şey bilmez. Kafasının içi dupduru da olsa.

Yazı, içindeki bilinmeyendir onun, kafasının içindeki, bedeninin içindeki bilinmeyen. Bir düşünce bile değildir yazmak, insanın kendi kişiliğinin yanında sahip olduğu bir tür yetidir, kendine koşut bir başka kişinin yetisi, ortaya çıkıp ilerleyen, gözle görülmez, düşünceyle, öfkeyle donanmış ve kimi zaman, kendi edimi yüzünden yaşamını yitirme tehlikesiyle karşı karşıya kalan.

İnsan, ne yazacağını bilebilseydi, o işi yapmadan, yazmadan önce; hiçbir şey yazmazdı. O zahmete değecek bir şey olmazdı bu.

Yazmak, insan yazsaydı ne yazardı, bunu öğrenme çabasıdır –ancak yazdıktan sonra öğrenebiliriz bunu–, öncesindeyse, insanın kendi kendine sorabileceği en tehlikeli sorudur bu. Ama aynı zamanda da en çok sorulan.

Yazı, yel gibi gelir, çıplaktır, mürekkeptir, yazıdır ve yaşamda başka hiçbir şeyin geçmediği gibi geçip gider, başka hiçbir şey değil, yalnızca o, yaşam.

GENÇ İNGİLİZ HAVACISININ ÖLÜMÜ

Başı, bir öykünün başlangıcı.

Anlatacağım öykü bu, ilk kez. Bu kitapta, burada.

Yazının yönelmesi bu, sanırım. Evet öyle, yöneltilmiş yazı, örneğin sana, hakkında henüz hiçbir şey bilmediğim sana.

Sana, okur:

Olay, Deauville'e çok yakın bir kasabada geçiyor, denizden birkaç kilometre içerde. Kasabanın adı Vauville. İçinde bulunduğu yönetim bölgesinin adı Calvados.

Vauville.
İşte orası. Yol tabelasının üstünde öyle yazıyor.

Oraya ilk kez dostlarımın önerisiyle gitmiştim; Trouville'de ticaretle uğraşırlar. Bana Vauville'deki sevimli kiliseden söz etmişlerdi. Dolayısıyla kiliseyi o gün gördüm, o ilk gidişimde, size anlatacağım şeylerin henüz hiçbirini görmeden.

Kilise gerçekten çok güzel, hatta hayran kalınacak kadar güzel. Sağ yanında, 19. yüzyıldan kalma küçük bir mezarlık var, soylu, özenli, Père-Lachaise mezarlığı-

nı anımsatan, taşları çok işlemeli, devinimsiz bir şölen gibi, yüzyılların ortasında durakalmış.

Savaşın son günü öldürülen genç İngiliz havacısı, işte bu kilisenin öte yanında yatıyor.

Ve çayırın ortasında bir mezar var. Açık gri, granit bir taş, pırıl pırıl. İlk bakışta seçemedim o taşı. Öyküsünü öğrendikten sonra gördüm.

Bir İngiliz delikanlısıydı.

Yirmi yaşındaydı.

Adı, taşın üstünde yazılı.

Önceleri ona genç İngiliz havacısı demişler.

Yetimdi. Londra'nın kuzeyindeki bir kolejde okuyordu. Birçok İngiliz genci gibi savaşa gönüllü katılmıştı.

İkinci Dünya Savaşının son günleriydi. Belki de son günü; son günü olabilir. Bir Alman bataryasına dalış yapmıştı. Eğlenmek için. Bataryaya ateş açtığı için, Almanlar da karşılık vermişti. Çocuğu hedef aldılar. Yirmi yaşındaydı.

Çocuk, uçağının içinde tutsak kaldı. Tek kişilik bir Meteor'du uçağı.

Öyle oldu, evet. Uçaktan atlayamadı. Ve uçak, ormandaki bir ağacın üstüne düştü. İşte orada öldü –kasa-

ba oturanları öyle düşünüyor– o gece, yaşamının son gecesi.

Bir gün, bir gece tüm Vauville oturanları ormanda onun başında bekledi. Önceleri olduğu gibi, savaş öncesi dönemde, o dönemde yaptıkları gibi, mumlarla, dualarla, ilahilerle, gözyaşlarıyla, çiçeklerle başında beklediler onun. Sonra, uçaktan çıkarmayı başardılar. Ve uçak, uçağı da ağaçtan kurtardılar. Uzun sürdü, zor oldu. Bedeni, çelik kafesle ağaç arasına sıkışmıştı.

Ağaçtan indirdiler. Çok uzun sürdü bu. Gecenin sonunda, o işi başarmışlardı. Bedenini indirdikten sonra, mezarlığa kadar taşıdılar ve mezarını hemen kazdılar. Açık renk granit taşını, sanırım iki gün sonra aldılar.

Öykünün başı işte böyle.

O zamandan beri hep orada genç İngiliz, o mezarın içinde. Granit taşın altında.

Ölümünden bir yıl sonra, biri ziyarete geldi o genç İngiliz subayını. Çiçekler getirmişti. Yaşlı bir adam, o da İngiliz. O çocuğun mezarı başında ağlamaya, ona dua etmeye geldi. O çocuğun, Londra'nın kuzeyindeki kolejde öğretmeni olduğunu söyledi. Çocuğun adını o söylemişti.

Yetim olduğunu söyleyen de o. Haber verilecek kimsesi olmadığını da.

Her yıl geldi. Sekiz yıl boyunca.

Ve ölü, granit taşın altında sonsuzlaşmayı sürdürdü.

Sonra, bir daha hiç gelmedi.

Ve dünya üzerinde hiç kimse bu çocuğun varlığını anımsamadı, bu delişmen, bu deli dolu çocuğun varlığını: kimilerinin dediği gibi, dünya savaşını tek başına kazanmış olan bu deli dolu çocuğun varlığını.

Kasaba oturanlarından başka, mezarla, çiçeklerle, gri mezar taşıyla ilgilenen, onu anımsayan kimse kalmadı. Öyle sanıyorum ki Vauville halkının dışında, bu öyküden yıllarca kimsenin haberi olmadı.

Öğretmen, çocuğun adını söylemişti. Bu ad, mezar taşının üstüne kazındı:
W. J. Cliffe.

Yaşlı adam ne zaman çocuktan söz etse ağlıyordu.

Sekizinci yıl, geri gelmedi. Bir daha da hiç gelmedi.

Erkek kardeşim Japon savaşı sırasında ölmüştü. Ölmüştü, ama bir mezarı bile yoktu. Ortak bir mezar çukuruna, son atılan ölülerin üstüne atılmıştı. Ve bu, düşünmesi korkunç bir şey, öyle canavarca ki insan katlanamıyor ve yaşanmadan önce ne kadar korkunç olduğu bilinemiyor. Ölülerin bedenlerinin birbirine karışması değil korkunç olan, onunla ilgisi yok, o bedenin, öteki

bedenlerin arasında yok olması o kadar korkunç değil. O beden onun, onun kendi bedeni, ölüler çukuruna atılmış, tek sözcük söylenmeden, tek söz edilmeden. Ölülerin tümü için yapılan duanın dışında.

Genç İngiliz havacısı için durum bu değildi; çünkü kasaba oturanları, çayırın üstünde, mezarının çevresinde ilahiler okumuş, diz çökerek dualar etmişler, orada sabaha kadar kalmışlardı. Öyle olsa da bu beni, Saygon dolaylarındaki ölü çukuruna, Paulo'nun ölüsünün yattığı o çukura götürdü. Ama şimdi, daha fazla birşeylerin olduğunu biliyorum. Sanırım bir gün, çok daha sonra, daha da sonra, zamanını tam olarak bilemiyorum, ama daha şimdiden biliyorum, evet, çok sonra bulacağım, bunu şimdiden biliyorum, somut birşeyler bulacağım ve bunun göz çukurlarında donup kalmış bir gülümseme olduğunu anlayacağım. Paulo'nun gözleri. Orada, Paulo'dan daha fazla birşeyler var. O İngiliz havacısının ölümünün çok kişisel bir olay haline gelebilmesi için, benim bildiğimi sandığım şeylerden daha fazlasının var olması gerekiyor.

Bunun ne olduğunu hiç bilemeyeceğim. Kims bilemeyecek, hiçbir zaman.

Hiç kimse.

Beni aşkımıza da götürüyor. Erkek kardeşin aşkı var ve aşkımız vardı, bizim, onun ve benim, çok güçlü bir aşk, gizli, suçlu, her an yaşadığımız. Senin ölümünden sonra bile hayran kalınası. Genç İngiliz ölüsü herkesti, aynı zamanda da kendisi. Ama herkes oluşu ağlatmıyor insanı. Ve sonra o genç ölüyü görme isteği, gözleri yok olmuş bedeninin bir ucundaki o çukur şeyin gerçekten onun yüzü olup olmadığını, onu hiç tanıma-

dığınız halde doğrulama isteği, onun bedenini görme ve Meteor'un çeliklerinin yırttığı cansız yüzü daha önce nasıldı, bunu düşünme isteği.

Bu gördüğünüzün ötesinde bir şey görebilir miydiniz? İnsanın aklına şöyle bir geliyor. Bunu yazabileceğimi hiç düşünmedim. Beni ilgilendiriyordu bu, okurları değil. Benim okurum sensin, Paulo. Çünkü bunu sana söylüyorum, sana yazıyorum, gerçek bu. Tüm yaşamımın aşkısın sen, ağabeyimize duyduğumuz öfkenin yönlendiricisisin ve bunu çocukluğumuz boyunca, çocukluğun boyunca yapan kişisin.

Yalnız başına bir mezar. Onun da yalnız oluşu gibi. Kendine özgü ölüm yaşı var... bunu nasıl söylemeli... bilemiyorsunuz... çayırın durumu, küçük bahçenin de. Öteki mezarlığın yakın oluşu da işe karışıyor tabii. Ama gerçekten, nasıl anlatılabilir bu? Mezarı çayırın üst tarafında bulunan, altı aylıkken ölmüş çocukla, yirmi yaşında ölmüş öteki çocuğu birbiriyle nasıl buluşturmalı? İkisi de hâlâ orada, adlarıyla, yaşlarıyla. İkisi de yalnız başına.

Ve daha sonra başka şey gördüm. İnsan, sonradan hep birşeyler görüyor.

Ağaçların arasından süzülen güneşi ve gökyüzünü gördüm; ağaçlar da öldürülmüştü, sakat bırakılmıştı; kapkara ağaçlar. Ağaçların hâlâ kara olduğunu gördüm. Sonra kasaba okulu, o da oradaydı. Ve çocukların şarkısını duydum: "Hiç unutmayacağım seni." Senin için. Yalnız. Bütün bunların başlangıcında bundan böyle

orada olan birisi ve o çocuk vardı, benim çocuğum, erkek kardeşim ve bir başkası, İngiliz çocuk. Hepsi eşit. Ölüm, insanı kutsuyor da.

Burada, kimlikten çok uzaktayız. Bir ölü bu, tüm zamanların sonuna kadar var olacak yirmi yaşında bir ölü. Hepsi bu. Adı; adını bilmenin önemi yok: bir çocuktu.

Burada durabiliriz.

Burada, yirmi yaşında bir çocuğun, savaştaki son ölünün yaşamının bu noktasında durabiliriz.

Ne tür ölüm olursa olsun, ölüm ölümdür. Yirmi yaşında hangi çocuk olursa olsun, o çocuk yirmi yaşında bir çocuktur.

Bu, bütünüyle herhangi birinin ölümü değildir. Bir çocuğun ölümü olarak kalır.

Herhangi birinin ölümü, ölümün ta kendisidir. Herhangi biri herkestir. Ve bu herhangi biri, yol almakta olan bir çocukluğun korkunç biçimine bürünebilir. Kasabalarda insanlar bu tür şeyleri bilir; bunları bana onlar anlattı, o olay haline gelen bir olayın kaba saba anlatımıyla, savaşla eğlenen yirmi yaşında bir çocuğun savaşta öldürülmesinin öyküsünü.

Belki de bu yüzden hiç değişmeden kaldı o genç İngiliz ölü, o yaşa çakılı kaldı, korkunç, tüyler ürpertici, yirmi yaşında.

Kasabadaki insanlarla dost olduk, özellikle kiliseye bakan yaşlı kadınla.

Ölü ağaçlar orada, çılgın, kıpırtısız bir düzensizlik içinde donup kalmış, öyle ki rüzgâr artık onlarla uğraşmıyor. Bütün olarak kalmışlar, kurban, kara, kanları, ateşin kavurduğu ağaçlarınki gibi kara.

Benim için –ben, gezinen kadın– yirmi yaşında ölen o İngiliz genci kutsallık kazanmıştı. Her seferinde ağladım onun için.

Ayrıca, her yıl gelip o çocuğun mezarı başında ağlayan o yaşlı İngiliz; o kişiyi tanıyamadığıma üzüldüm, onunla çocuk hakkında konuşamadığıma, gülüşü, gözleri, oyunları hakkında konuşamadığıma.

Ölü çocuk, tüm kasabanın malı olmuştu. Ve kasabanın hayranlığını kazanmıştı. Savaşın çocuğu olarak mezarının üstünde her zaman çiçekler olacaktı. Bilinmeyen şey kalıyor geriye: Bu alışkanlığın artık sürdürülmeyeceği günün tarihi.

Vauville'de, dilenci kadının şarkısı düşüyor aklıma. O çok yalın şarkı. Delilerin, her yerdeki tüm del'lerin şarkısı, kayıtsızlığın. Kolay ölümün. Açlıkla gelen ölümün, yoldaki ölümlerin, çukurlardaki, köpeklerce, kaplanlarca, yırtıcı kuşlarca, dev bataklık farelerince yarı yarıya parçalanmış ölümlerin.

En katlanılmaz olanı, parçalanmış yüz, ten, oyulmuş gözler. Bakışları boşaltılmış, bakıştan yoksun kılınmış gözler. Sabit. Artık hiçbir şeye yönelmeyen.

Yirmi yaşında. Yaş, yaşın rakamı ölümde durmuş, hep yirmi yaşında olacak, olan şey işte bu. Bilmiyoruz. Bakmadık.

İngiliz çocuk hakkında yazmak istedim. Ama onu yazamazdım artık. Ve yazıyorum, görüyorsunuz, yine de yazıyorum. Onun hakkında yazdığım için, yazılmış olabileceğini bilmiyorum. Bunun bir anlatı olmadığını biliyorum. İşlenmemiş, ayrık, hiçbir yankısı olmayan bir olgu bu. Olgular yeterli olabilirdi. Olgular anlatılabilirdi. Ve her zaman ağlayan yaşlı adam, sekiz yıl boyunca gelmiş ve bir gün artık gelmemiş olan. Hiç gelmemiş. Kendisi de ölüme teslim olmuş o adam. Bunların hiçbiri değil kuşkusuz. Ve sonra öykü sonsuza kadar kapanmış olurdu; çocuğun kanı da, gözleri, çocuğun, ölümün renksiz ağzınca dondurulmuş gülümsemesi de.

Okul çocukları, yirmi yaşındaki o çocuğu uzun zamandır sevdiklerini, onu hiç unutmayacaklarını söylüyorlar şarkılarında. Bu şarkıyı her gün öğleden sonra söylüyorlar.

Ve ben ağlıyorum.

Okul çocuklarının gözlerindeki o mavi aydınlıklar oldu.

Gökyüzündeki o mavi renk oldu, denizin mavisinden. Bütün o ağaçlar oldu, katledilen. Gökyüzü de vardı. Baktım ona. Yavaşlığıyla, her günkü kayıtsızlığıyla her şeyi örtüyordu. Sonsuz büyüklükte.

Birbiriyle bağlantılı yerleri görüyorum. Ormanın sürekliliği dışında; o süreklilik yok oldu.

Hemen geri dönmek istemedim. Bir süre daha ağladım.

Her yerde görüyordum onu, ölü çocuğu. Ölü çocuğun savaşçılık oynadığını, rüzgârcılık oynadığını, yirmi yaşında, kahraman ve yakışıklı 'English'i oynadığını. Mutluluk oyunu oynadığını.

Seni hâlâ görüyorum: seni. Çocuk halinle. Bir kuş gibi, sonsuz ölümle ölüşünü. Uzun süren ölümün gelişini ve bedenin uçağın çeliğiyle yırtılışını; o, Tanrıya yakarıyordu, artık acı çekmemek için kendisini çabuk öldürmesini istiyordu O'ndan.

Adı W. J. Cliffe'di, evet. Gri granit taşın üstünde şimdi öyle yazıyor.

Kilisenin bahçesini aşıp orada, aynı duvarların içinde bulunan bucak okuluna kadar gitmek gerek. Kedilere gitmek, o kaçık, o deli şeylere, inanılmaz, müthiş güzellikteki o kedi sürülerine gitmek gerek. 'Kaplumbağa bağası' renginde dedikleri, kan gibi, kızıl alevler gibi sarı, beyaz ve kara. Alman bombalarıyla bir daha ağarmamak üzere kararmış kapkara ağaçlar gibi.

Mezarlık boyunca akan bir dere var. Ve sonra, uzakta, daha başka ölü ağaçlar var, çocuğun bulunduğu yerin öte yanında. Rüzgârın estiği yöne doğru haykıran kavrulmuş ağaçlar. Çok güçlü bir çığlık bu, kulak delici, dünyanın sonunun geldiğini haykıran bir çığlık san-

ki. İnsanı çok korkutuyor. Sonra kesiliyor, birden, neydi o, bilemiyorsunuz. Nedensiz denebilir, hiç nedensiz. Sonra kasabalılar diyor ki bir şey değilmiş bu, ağaçlar, yaralarının kömürünü özsularında o zamandan bu yana korumuşlar.

Kilisenin içi gerçekten de hayranlık verici. Her şey size aşina. Çiçekler, bitkiler, renkler, sunaklar, işlemeler, halılar. Hayranlık uyandırıcı. Kısa süre için terk edilmiş, kötü hava yüzünden gelmekte gecikmiş âşıkları bekleyen bir oda gibi.

İnsan, duyduğu bu heyecanla bir yerlere varmak istiyor. Onları dış görünüşleriyle yazmak belki, belki yalnızca betimlemek, orada bulunan şeyleri betimlemek. Başka bir şey uydurmamak. Hiçbir şey uydurmamak, hiçbir ayrıntı. Hiçbir biçimde hiçbir şey uydurmamak. Hiçbir şey, her şey gibi. Hiçbir şeyi ölüme eşlik ettirmemek. Onu bir yana bırakmak, sona bırakmak, o yöne bakmamak, bir kez olsun.

Kasabaya giden yollar eskiden yapılmış, çok eskiden. Tarihöncesinden kalmış. Hep oradaydılar sanki, öyle diyorlar, keçiyollarının ve su kaynaklarının ve deniz kıyılarının bilinmeyen zorunlu geçitleriydi ya da kurtlardan kendilerini korumak isteyenlerin.

Ölümün bu kadar sarsıcı olması; böylesi başıma gelmemişti hiç. Bütünüyle tutsağı oldum. Yapışıp kaldım. Ve şimdi benim için, tüm öteki yöreler bitti, oralara hiç gitmiyorum.

Vauville kaldı geriye, o kaydırak oyunu, bazı mezarların üstündeki yazıları çözmek kaldı.

Orman kaldı, her yıl denize doğru ilerleyen orman. Hep kurumlu, kara, gelecek olan sonsuzluğu karşılamaya hazır.

Ölü çocuk, aynı zamanda bir savaş eriydi. Bir Fransız askeri de olabilirdi. Ya da bir Amerikalı.

Çıkartma'nın yapıldığı kumsalın on sekiz kilometre uzağındayız.

Kasabanın oturanları, onun İngiltere'nin kuzeyinden olduğunu biliyordu. Yaşlı İngiliz beyefendisi onlara çocuktan söz etmişti, o beyefendi çocuğun babası değildi, çocuk yetimdi, öğretmeniydi herhalde, ya da anasıyla babasının bir dostu. O adam o çocuğu seviyordu. Kendi evladı kadar. Belki de bir âşığın sevdiği kadar, kimbilir? Çocuğun adını söyleyen oydu. O ad, açık gri mermerin üstüne kazınmıştı. W. J. Cliffe.

Bir şey diyemem.

Bir şey yazamam.

Yazılmamış olanın bir yazısı olmalı. Bir gün o da olacak. Kısa bir yazı, dilbilgisinden yoksun, yalnızca sözcüklerden oluşan bir yazı. Dilbilgisinin desteğinden yoksun. Dağınık. Hemen oracıkta yazılmış sözcükler. Ve hemen terk edilmiş.

Genç İngiliz havacısının ölümüyle yaratılan törensel havayı anlatmak isterdim. Bazı ayrıntıları biliyorum: Kasabada yedisinden yetmişine herkes ilgileniyordu onunla, bir tür devrimci girişkenlik doğmuştu. Mezarın izin alınmadan yapıldığını da biliyorum. Valinin işe karışmadığını. Vauville'in, çocuğu anma konusunu bir tür sürekli cenaze törenine dönüştürdüğünü. Özgürce gözyaşı dökülen, sevgi ağıtları yakılan kısıtlamasız bir tören.

Kasabanın tüm oturanları çocuğun öyküsünü bilir. Yaşlı adamın, o yaşlı öğretmenin onu ziyarete gelişinin öyküsünü de. Ama savaştan artık hiç söz etmiyorlar. Savaş onlar için, yirmi yaşında öldürülmüş o çocuktu.

O ölüm, kasabaya egemen olmuştu.

Kadınlar ağlıyor, gözyaşı dökmekten kendilerini alamıyorlardı. Genç havacı yok oluyor, gerçek bir ölüm onunki. O ölüme ilahiler okunsaydı örneğin, ortaya aynı öykü çıkmayacaktı. Kadınların bu konuda son derece ölçülü davranmış olması, sanırım –tam emin olmasam da– çocuğun, kilisenin öbür yanına konmasına yol açtı, henüz hiçbir mezarın yer almadığı yere. Yalnızca onun mezarının bulunduğu yere. Çılgın esen rüzgârın kuytusunda. Çocuğun ölü bedenini aldılar, o bedeni yıkadılar ve oraya koydular, mezarın içine, açık gri mermerli mezara.

Kadınlar bu konuda ağızlarını hiç açmadılar. Onlarla birlikte olsaydım, o işi birlikte yapmak için; şimdi yazdıklarımı yazamazdım, bunu biliyorum. Belki de beni onunla ilgilenmeye zorlayan o olağanüstü güçlü duygu doğmamış olacaktı, diyorum. Şimdi, tek başıma kal-

dığımda, o heyecan benliğimi yine sarıyor. Savaşın son ölüsü olan o çocuğa yalnız başıma hâlâ ağlıyorum.

Sonu gelmeyecek bir olgu bu: Alman bataryalarınca tam da barışın geldiği gün öldürülen yirmi yaşında bir çocuğun ölümü.

Yirmi yaş. Yaşını söylüyorum. Diyorum bunu: yirmi yaşındaydı. Sonsuza kadar yirmi yaşında kalacak, Sonsuz Olan'ın önünde. Sonsuz Olan var olsun ya da olmasın, o çocuk hep var olacak.

Yirmi yaşında dediğim zaman, korkunç bir şey bu. İşin en korkunç yanı da bu, çocuğun yaşı. Onun başında dururken duyduğum acı bir sıradanlık. Çocukla ilgili olarak Tanrı sözcüğünün hiç geçmemesi garip. O basit sözcük, Tanrı sözcüğü, sözcüklerin en basiti, kimse onu ağzına almadı. O sözcük, Meteor'unun içinde, deniz kadar güzel Normandiya ormanının üstünde savaş oyunu oynayan yirmi yaşındaki çocuk toprağın bağrına verilirken hiç ağza alınmadı.

Buna denk düşecek bir başka olgu düşünülemez. Evrende benzeri olgulara çok rastlanır. Boşluklar. Burada, bu olay görülmüştü. Ve çocuğun savaş oyunu oynarken öldüğü de görülmüştü. Çocuğun ölümüyle ilgili her şey çok açık ortada.

Çok memnundu, ormandan çıkarken çok mutluydu, çevrede hiç Alman görmüyordu. Uçmaktan memnundu, yaşamaktan, Alman askerlerini öldürmeye karar vermiş olmaktan. Savaşmayı seviyordu o çocuk, tüm öteki çocuklar gibi. Öldüğünde, hep bir başka çocuk olarak kalmıştı, yirmi yaşında herhangi bir çocuk

olarak. Ve sonra bu, geceyle birlikte değişti, ilk geceyle birlikte. O Fransız kasabasının çocuğu oldu, o, İngiliz havacısı.

Kendi ölüm fermanını imzaladı, burada, ona bakan Vauville halkının gözleri önünde.

Bu kitap bir kitap değil.

Bir şarkı değil.

Ne şiir. Ne de düşünce.

Gözyaşları, acının gözyaşları, henüz ne durdurulabilen, ne de üstünde düşünülen. Tanrı inancı gibi güçlü politik öfkeler. Ondan daha da güçlü. Daha tehlikeli, çünkü sonsuz.

Savaşta ölen bu çocuk, herkes için bir giz, onu o ulu ağacın tepesinde, uçağının gövdesi tarafından çarmıha gerilmiş durumda bulan herkes için.

Bu konuda bir şey yazılamaz. Ya da her konuda yazılabilir. Her şey hakkında, her şeyi bir arada yazmak, yazmak değildir. Hiçbir şeydir. Okunması çekilmez bir şeydir, bir reklam metni gibi.

Bucak okulundaki küçük çocukların söylediği şarkılar yeniden kulağıma geliyor. Vauville çocuklarının şarkıları. Bu şarkıları içimizin kaldırabilmesi gerekirdi. Ama bu, bizim için henüz çok zor. Çocukların bu şarkısı beni hep ağlattı. Hâlâ da ağlatıyor.

Genç İngiliz havacısının mezarı şimdiden daha az dikkat çekiyor. Onu çevreleyen manzara içinde henüz görülebiliyor. Ama daha şimdiden bizden sonsuz uzaklığa gitti. Ve onun sonsuzluğu, o sonsuzluk, yok olup giden bu çocuğun varlığında böyle yaşanacak.

Çocuğun mezarına, kiliseyi çevreleyen yerlerden ulaşılıyor. Orada, henüz olup bitmekte olan bir şey var. Bizimle o olay arasında şimdi otuz kırk yıl var, ama mezara ilgi hâlâ sürüyor. Bu belki de o yalnızlıktır, savaşta ölen bir çocuğun yalnızlığı, mezar taşının üstündeki sevgi dolu okşayışlardır, kimbilir? Bilmiyoruz.

Kasaba, yirmi yaşındaki o çocuğun kasabası oldu. O, bu kasabanın bir bakıma saflığı, gözpınarı. Mezar yerine gösterilen benzersiz özen, sonsuza kadar sürecek. Şimdiden biliyoruz bunu.

Genç İngiliz çocuğunun sonsuz yaşamı burada, capcanlı duruyor; gri taşı öpebilirsiniz, dokunabilirsiniz ona, yanında uyuyabilir, ağlayabilirsiniz.

Bir çare sanki o sözcük –dilimizin ucuna gelen sonsuzluk sözcüğü– bölgede ilerde çıkacak savaşlarda can verecek tüm insanların, tüm öteki ölülerin ortak mezar çukuru olacak.

Bu belki de doğmakta olan yeni bir tapınmadır. Tanrının yerini alan? Hayır, Tanrının yeri her gün doldurulуyor. Tanrıdan yana eksiğimiz yok hiç.

Bu öyküyü nasıl adlandırmalı bilmiyorum.

Her şey orada, beş on metrekarelik bir alan içinde. Her şey orada, o ölüler yığınının, o mezarlar görkeminin, o yeri böylesine gösterişli kılan o zenginliğin içinde. Kalabalık değil, kalabalık oradan başka yerlere dağılmış, Almanya'nın kuzey ovalarına, tüm Atlantik kıyısını kaplayan bölgelerde kıyım kıyım kıyılan insanların olduğu yerlere dağılmış. Çocuk, hep kendisi olarak kaldı. Ve yalnız. Savaş alanları uzaklarda, Avrupa'nın her yanında kaldı. Burada tam tersine. Burada çocuk var, savaşın getirdiği ölümün kralı.

O aynı zamanda bir kral: Ölümünde, bir kralın kendi ölümünde olduğu kadar yalnız.

Mezarın fotoğrafı çekilebilir. Mezarın olgusu. Üstünde yazılı adın. Batan güneşlerin. Kavrulmuş ağaçların isli karasının. Çıldırmış, her akşam aç köpekler gibi homurdanan ve neyin ardından, neden homurdandıkları hiçbir zaman bilinemeyecek olan, kötü oluşturulmuş, Tanrının başaramadığı, hatalı doğmuş, her akşam birbiriyle toslaşan, birbirinin üstüne atılan ikiz derenin fotoğrafı çekilebilir. Böylesini hiçbir yerde görmedim. Bir başka dünyaya ait iki çılgın, madeni gürültüler çıkaran, boğazlaşma, sürüklenme sesleri çıkaran, kendilerini atacak bir yer bulamayan, ormana mı, denize mi saldıracağını bilemeyen iki dere. Ve kediler, kedi sürüleri korkudan homurdanıyor. Mezarlıklarda her zaman rastlanan, hangi anlaşılmaz doğa olayını gözlediklerini kendilerinden başka kimsenin bilmediği sahipsiz kediler. Yitik.

Ölü ağaçlar, çayırlar, hayvanlar, hepsi burada, Vauville'de akşam güneşine bakıyor.

O yere gelince, orası çok ıssız. Boş, evet. Neredeyse bomboş.

Kiliseye bakan kadın, oraya çok yakın oturuyor. Her sabah, kahvesini içtikten sonra o mezara bakmaya gidiyor. Bir köylü kadın. Üstünde, annemin yirmi yıl önce Pas-de-Calais'de giydiği önlüğün benzeri bir önlük var.

Söylemeyi unutuyorum: yeni mezarlık da var, Vauville'in bir kilometre dışında. Orası büyük marketleri andırıyor. Ağaçlar kadar kocaman çiçek demetleri var orada. Her şey beyaza boyanmış. Ve kimsecikler yok, içinde kimse yok, hiçbir şey yok sanki orada. Orası mezarlık değil sanki. Ne olduğunu çıkaramıyor insan, golf alanı sanıyor.

Vauville'in tüm çevresini ortaçağdan önceye giden yollar sarıyor. Bugün kullandığımız yollar hep bu yolların üstüne yapılmış. Bugünün canlıları için yapılmış yollar, binlerce yıllık çizgiler boyunca yer alıyor. Normandiya'nın bu ilk yol ağının varlığını bana Robert Gallimard söyledi. Kıyının ilk insanlarının, Kuzey Adamları'nın ilk yolları.

Yolların tarihini yazmak isteyecek çok insan çıkar kuşkusuz.

Burada söylenmesi gereken, bu yöreyi anlatmanın olanaksızlığı ve bu mezarı. Yine de gri granit mezarın öpülebilir, senin için gözyaşı dökülebilir, W. J. Cliffe.

İşe tersinden başlamalı. Yazmaktan söz etmiyorum. Vaktiyle yazılmış kitaptan söz ediyorum. Kaynaktan yola çıkmak ve bu kaynağı, suyu hazneledigi yere kadar izlemek. Mezardan yola çıkmak ve ona kadar gitmek, genç İngiliz havacısına.

Çoğu zaman anlatılar var, ama yazıya çok ender rastlanıyor.

Belki de yalnızca bir şiir var ve dahası, denemek için... neyi? Artık hiçbir şey bilinemiyor, o bile, yapılması gereken şey bile.

Ormanın muazzam sıradanlığı var, yoksul kişilerin, çılgın derelerin, ölü ağaçlar ve köpekler gibi etobur o kediler. O kızıl ve kara kediler.

Yaşamın masumluğu, evet, doğru, o masumluk burada, okul çocuklarının okuduğu şarkılarla birlikte.

Doğru, yaşamın masumluğu var.

Ağlanacak bir masumluk. Uzakta eski savaş var, şimdi, bu kasabada yalnız olduğunuzda, Alman ateşiyle kavrulmuş kurban ağaçlara karşı durduğunuzda, artık bölük pörçük olmuş savaş var. Baştan aşağı isli, katledilmiş ağaçların gövdeleri. Hayır, savaş yok artık. Çocuk, savaşın çocuğu, her şeyin yerini aldı o. Yirmi yaşındaki çocuk; tüm ormanın, toprağın tümünün, hepsinin yerini aldı ve savaşın geleceğinin. Savaş, o çocuğun beden kemikleriyle birlikte gömülüp örtüldü.

Şimdi dinginlik egemen. Her şeyin odağında yer alan görkem, düşünce, yirmi yaş düşüncesi, artık pırıl pırıl parlayan savaş oyunu düşüncesi. Billur gibi.

Böyle şeyler olmasaydı, yazılacak şey de olmazdı. Ne var ki yazı orada dursa da, her an hıçkırmaya, ağlamaya hazır dursa da bunu yazmıyoruz. Bedenin içine bütünsel yaşam tohumlarını atabilen, işte bu tür heyecanlar, çok ince, çok derin, çok tensel, aynı zamanda temel ve bütünüyle önceden kestirilemez heyecanlardır. Yazmak budur işte. Bedeninizden geçen yazı trenidir. Bedeninizi baştan başa aşan. İşte, bu söylemesi zor, çok yabancı ve yine de bizi bir anda kuşatan heyecanlardan söz etmek için buradan, bu noktadan hareket ederiz.

O kasabada, orada, Vauville'de kendimi evimde duyumsuyordum. Her gün oraya gidip ağlıyordum. Ve günün birinde artık gitmez oldum.

İçimde taşıdığım, o her şeye karışma, her şeye bulaşma huyum yüzünden, yakaladığım o şans yüzünden yazıyorum; o savaş alanının içinde, savaşın boşalttığı o tiyatro sahnesinde bulunma şansını yakalamış olmam yüzünden ve bu düşüncenin ağır ağır genişleyip yayılarak savaş alanını kaplaması yüzünden, o ölümün bana gördürmekte olduğu karabasan, yirmi yaşındaki genç çocuğun ölümü, yirmi yaşındaki o İngiliz çocuğunun, Normandiya ormanlarıyla birlikte ölen, o ormanlar gibi sınırsız bir ölümle ölen bedeninin içine girmiş olarak yazıyorum.

Bu heyecan, kendi varlığının ötesine, tüm dünyanın sonsuzluğuna doğru yayılacak. Ve bu yüzyıllarca sürecek. Sonra bir gün –insanlar tüm dünya üzerinde aşk gibi birşeylerin var olduğunun farkına varacak. Onun sayesinde. Yirmi yaşında, o dev ormanın içinde, o çok güzel –öyle demeliyiz– o çok eski, yüzyıllara dayanan, hatta hayranlık verici, evet, tamam, kullanılması

gereken deyiş o, 'hayranlık verici' deyişi, işte o ormanın içinde Almanlara karşı savaşçılık oynamaya kalktığı için ölen o İngiliz çocuğun sayesinde.

Bir film yapılabilmesi gerek. İçinde üstelemeler, geriye dönüşler, yeniden çıkışlar olan bir film. Ve sonra o filmi bırakmak. Ve o bırakışı da filme almak. Ama böyle bir film yapılmayacak, bunu şimdiden biliyoruz. Hiçbir zaman yapılmayacak.

Bundan neden bir film yapılmaz, bilinmeyen, henüz bilinmeyen?

Böyle bir filmi yapmak için elimde hiçbir şey yok, kafamın içinde hiçbir şey yok. Oysa bu yaz üzerinde en çok kafa patlattığım şey bu oldu. Çünkü bu, her şey bir yana ulaşılmaz ve çılgın bir düşünce filmi olurdu, yaşayan ölümün edebiyatı üstüne yapılmış bir film.

Edebiyatın yazısı, her kitapta her yazara, her yazarın her kitabında sorun çıkartan şey işte budur. Bu olmayınca yazar yoktur, kitap yoktur, hiçbir şey yoktur. Ve bundan, bana öyle geliyor ki bunu söyleyebiliriz, bu olgudan, elimizde kalan belki de hiçbir şey yok.

Dünyanın sessizce akıp gidişi belki de o gün başlamıştır –yirmi yaşındaki genç İngilizin, Normandiya ormanının göğünde o çok yavaş ve çok zor ölümünün ortaya koyduğu olguyla, Atlantik kıyılarına dikilmiş o anıtla, o zaferle başlamıştır. Bu anlatı, tek başına bu olgu, bu gizemli anlatı, yaşamlarını sürdürmekte olan in-

sanların kafalarının içine yazılmıştı –toprağın ilk suskusunun içinde, geriye dönüşsüz ilk noktaya ulaşılmıştı. Öncesinde, umutlanmak için henüz erken olduğu bilindi. Ve bu, dünyanın her yerinde böyle oldu ve yirmi yaşında bir çocuğun, son savaşın genç ölüsünün, 'ilkçağ'ın son savaşının unutulmuş çocuğunun oluşturduğu konudan başlayarak böyle oldu.

Ve sonra bir gün, yazacak hiçbir şey kalmayacak, okuyacak hiçbir şey; o gencecik, insanı isyan ettirecek kadar genç ölünün yaşamının dile getirilemez yanından başka bir şey kalmayacak.

ROMA

İtalya.

Roma.

Bir otelin salonu.

Akşam.

Navona Meydanı.

Koltuklardan birinde oturan bir kadının dışında otelin salonu boş; terasta insanlar var.

Garsonların ellerinde tepsiler var, terastaki müşterilere hizmet edecekler, geri dönüyor, salonun dibinde kayboluyorlar. Geri geliyorlar.

Kadın uyuyakalmış.

Bir adam geliyor. O da otelin müşterisi. Duruyor. Uyuyan kadına bakıyor.

Oturuyor, kadına artık bakmıyor.

Kadın uyanıyor.

Adam, sıkılarak konuşuyor kadınla:

– Sizi rahatsız ediyor muyum?

Kadın hafifçe gülümsüyor, cevap vermiyor.

– Otelin müşterilerinden biriyim. Her gün salonu geçip buraya oturuşunuzu izliyorum. (Zaman.) Bazen uyuyorsunuz. Ve ben size bakıyorum. Siz de bunu biliyorsunuz.

Sessizlik. Kadın, adama bakıyor. Bakışıyorlar. Kadın susuyor. Adam soruyor:

– Görüntülerin çekimini bitirdiniz mi?

– ... evet...

– Diyalogları yazdınız öyleyse?..

– Evet, biri zaten hazırdı, çekime başlamadan önce yazmıştım.

Bakışmıyorlar. Huzursuzlukları gözle görülür hale geliyor. Adam, alçak sesle şunları söylüyor:

– Film burada, şimdi, şu anda başlayabilirdi... ışığın yok olduğu anda.

– Hayır. Film burada başladı bile, görüntüleri sormanızla birlikte.

Zaman. Huzursuzluk artıyor.

– Nasıl?

– Görüntüler hakkında sorduğunuz o tek soruyla, burada, o anda, önceki film yaşamımdan çıkıp gitti.

Zaman-yavaşlık.

– Sonra... bilmiyorsunuz...

– Hayır... hiçbir şey... siz de öyle...
– Doğru, hiçbir şey.
– Ya siz?
– Ben, o andan önce hiçbir şey bilmiyordum.

Navona Meydanına dönüyorlar. Kadın konuşuyor:

– Ben hiçbir zaman bilemedim zaten. 27 Nisan 1982'de, saat gecenin on birinde çeşmeleri çektik... Siz henüz otele gelmemiştiniz.

Çeşmeye bakıyorlar.

– Yağmur yağmış sanki.
– Her akşam öyle düşünüyor insan. Ama yağmur yağmıyor. Bugünlerde Roma'ya yağmur yağmıyor... Çeşmelerin suyu bu gördüğünüz, rüzgâr zemine saçıyor. Meydan bütünüyle su içinde.
– Çocukların ayakları çıplak...
– Her akşam onlara bakıyorum.

Zaman.

– Hava neredeyse soğuk.
– Roma, denize çok yakın. Bu soğuk, denizden gelen soğuk. Bilirsiniz bunu.
– Sanıyorum, evet.

Zaman.

– Gitar sesleri de var... değil mi? Şarkılar söyleniyor, sanki...
– Evet, çeşmelerden akan suların şırıltısıyla... her şey birbirine karışıyor. Ama gerçekten şarkı söyleniyor.

Dinlemiyorlar.

– Sanki her şey yanlış...

– Tam olarak bilemiyorum... Belki de hiçbir şey yanlış değil. Bunu bilemeyiz artık...

– Artık çok mu geç, sizce?

– Öyledir belki. Başlangıçtan önceki bir gecikme yüzünden.

Sessizlik. Kadın yeniden konuşuyor:

– Ortadaki büyük çeşmeye bakın. Sanki buz tutmuş, kurşuni.

– Ben de ona bakıyordum... Lambaların ışığı vuruyor üstüne, suyun soğukluğunda yanıyor gibi.

– Evet. Mermerin kıvrımlarında gördüğünüz, başka ırmakların akıntıları. Ortadoğu'da akan ırmakların ve çok daha uzaklarda, Orta Avrupa'da akan ırmakların; onların izlediği yolların akıntıları bunlar.

– Ve şu gölgeler, insanların üstüne düşen.

– Onlar da başka insanların gölgeleri, ırmaklara bakan insanların.

Uzun zaman. Kadın şunu diyor:

– Korkarım ki Roma hiç var olmadı...

– Roma var oldu.

– Emin misiniz?..

– Evet ve ırmaklar da. Ve gerisi de.

– Buna nasıl katlanıyorsunuz?..

Sessizlik. Kadın alçak sesle konuşuyor:

– Bu korkunun ne olduğunu bilemiyorum, via Appia'daki o kadın heykellerinin gözlerinde görülen korkudan farklı bir korku olup olmadığını bilemiyorum. Korkunun yalnızca bize gösterdikleri kadarını görüyoruz, kendilerini bize gösterirken, bizden sakladıkları kadarını. Nereye götürüyorlar bizi, hangi geceye? İnsan, beyaz taşlardan yansıyan o yetkin, düzgün parlaklık sanrısından bile kuşku duyuyor, öyle değil mi?

– Nesneler görünen yanlarıyla sizi korkutuyor gibi.

– Roma'ya yakalanmışım gibi korkuyorum.

– Yetkinliğine mi?

– Hayır... cinayetlerine.

Uzun zaman. Bakışmalar. Sonra gözlerini indiriyorlar.

Adam şunu söylüyor:

– Sizi bu kadar solgun kılan düşünce ne? Kimi zaman bu terasa kapanıp günün gelmesini beklemenize yol açan?..

– İyi uyuyamadığımı biliyordunuz.

– Evet. Ben de iyi uyuyamıyorum. Sizin gibi.

– İşte böyle, görüyorsunuz.

– Hangi dalgınlığın içinde yüzüyorsunuz?

– Roma'dan sürekli kaçıyorum, Roma'ya ait olmayan bir düşünce yüzünden... Roma'yla yaşıt bir düşünce olabilir bu ve oradan uzakta akla düşmüş, ondan uzakta, Roma'dan, Kuzey Avrupa yönünde, görüyorsunuz...

– Günümüze hiç ulaşmamış bir düşünce?

– Hiç. Belirsiz bir anıdan başka –belki de uydurulmuş, ama akla yatkın.

– O kuzey bölgesini Roma'da mı anımsadınız?

– Evet. Nereden biliyorsunuz?

– Bilmiyorum.

– Evet. Burada, Roma'da, okul otobüsünde.

Zaman. Sessizlik

– Kimi zaman akşam, güneşin batışına doğru, via Appia'nın renkleri, Toscana'nın renklerini andırıyor. O Kuzey bölgesini, o bölgenin varlığıyla tanışalı çok uzun zaman oldu, henüz çocuktum. İlkin bir yolculuk rehberinden. Daha sonra, okulla yaptığımız bir gezi sırasında. Orada söz konusu olan, Roma'yla yaşıt bir uygarlık; şimdi yok olup gitmiş. O bölgede filizlenen uygarlığın ve düşüncenin, insanı hayran bırakan, kısa süreli bir rastlantı içinde ortaya koyduğu güzelliği size anlatabilmek isterdim. Onların varlıklarının, coğrafyasının yalınlığını, gözlerinin rengini, iklimlerinin rengini, tarımlarının, çayırlarının, göklerinin renklerini anlatabilmek isterdim. –Zaman– Görüyorsunuz, sizin gülümsemeniz, ama yitik gülümsemeniz gibi olurdu bu, yüzünüzde bir kez belirdikten sonra bir daha rastlanamayan. Bedeniniz, ama yitik bedeniniz gibi, bir aşk gibi, ama sizsiz ve bensiz bir aşk. Nasıl anlatılabilir bu? Nasıl sevilmez?

Sessizlik. Farklı düşünceleri yansıtan bakışlar.

Zaman. Susuyorlar. Adam uzağa bakıyor, boşluğa. Kadın şöyle diyor:

– Roma'nın düşünmüş olduğunu sanmıyorum, görüyorsunuz. Gücünü bildiriyordu. İnsanlar başka yer-

lerde, o başka bölgelerde düşünüyordu. Düşünce, başka yerde var olmuştu. Roma ancak savaşın ve o insanlardan aşırılan bu düşüncenin yeri olmuş olabilir ve bu düşüncenin ilan edildiği yer.

– Başlangıçta bu okuma, bu yolculuk ne diyordu?

– Bu okuma, başka her yerde sanat yapıtları, heykeller, tapınaklar, kamu yapıları, kaplıcalar, özel amaçla oluşturulmuş semtler, insanların öldürüldüğü arenalar bulunduğunu söylüyordu –ama orada, o geniş fundalıklarda bunlara benzer hiçbir şeyin bulunmadığını da söylüyordu.

Bu okuma, çocukluk döneminde yapılmış bir okumaydı. Sonra da unutulup gitmişti.

Ve bir defasında da okul otobüsüyle bir gezinti yapıldı ve eğitmen hanım, bu uygarlığa burada, otobüsün geçmekte olduğu o geniş fundalıklarda, başka hiçbir yerde erişilemeyen bir görkem içinde erişilmiş olduğunu söyledi.

O öğleden sonra yağmur yağıyordu. Çevrede hiçbir şey seçilemiyordu. Eğitmen bunun üzerine sisli ve buzlanmış fundalıkları anlattı. Ve onu dinlerken gözlerimizin önünde her şey canlandı. O fundalıklara bakıyormuşuz gibi...

Sessizlik. Adam soruyor:

– Bölge dümdüzdü, engebesiz, hiçbir şey görülmüyordu, değil mi?

– Hiçbir şey. Tarlaların aşağısındaki denizin çizgisinden başka. Fundalığı, hiçbirimiz hiç düşünmemiştik, hiç, anlıyorsunuz... Henüz hiçbirimiz.

– Peki, ya Roma?

– Roma, bize okulda öğretilmişti.

– Eğitmen ondan söz...

– Evet. Eğitmen dedi ki –bizim hiçbir şey görmememize karşın –orada bir uygarlık kurulmuş. Arazinin

o yöresinde. Ve hâlâ orada olması gerektiğini, toprağa gömülmüş olarak.

– O sonsuz ovada.

– Evet. Gökyüzüyle son buluyordu. O uygarlıktan hiçbir şey kalmamıştı: yalnızca delikler, toprağın içindeki oyuklar, dışarıdan gözle görülmeyen. Soruyorduk: O oyukların mezar olmadığını biliyor muyuz? Hayır, deniyordu bize, ama tapınak olmadıklarını da hiç bilemedik. Bildiğimiz, yalnızca, bunların elle yapılmış, insan eliyle meydana getirilmiş olduğu.

Eğitmen hanım, o oyuklardan bazılarının kimi zaman oda kadar, saray kadar büyük olduğunu, kimi zaman da koridor kadar, geçit kadar daraldığını, gizli yerlere açıldığını söylüyordu. Bütün bunlar, insan eliyle yapılmış, o ellerce oluşturulmuştu. Bazı derin, killi topraklarda, o ellerin duvarlara çıkmış izlerine rastlanmıştı. Erkek elleri, açık, kimi zaman yaralı.

– Eğitmene göre, bu eller neyin nesiydi?

– Çığlıklardı, diyordu, çok sonra, başka insanların işitmesi ve görmesi için. Ellerle ifade edilen çığlıklar.

– O gezide siz kaç yaşındasınız?

– On iki buçuk yaşındayım. Gözlerim kamaşmış. Gökyüzünün altında, deliklerin üstünde, yüzyılların içinden yıl yıl gelip bize, okul otobüsündeki küçük kızlara kadar ulaşan başka kültürleri de görüyorduk.

Sessizlik. Kadın bakıyor. Tanıyor.

– Delikler, okyanusa çok yakın. Kum yığınları boyunca, fundalığın ekilebilir topraklarında yer alıyor. Fundalıkta ne köy var, ne de kasaba. Orman yok olmuş. Ormanın yok olmasından sonra, fundalığa yeni

bir ad verilmemiş. Hayır. Ortalık yerinde, alt katmanlardaki topraklardan yüzeye çamurların çıkmasından beri, mekân ve zaman içinde öylece duruyor. Bu biliniyor. Ama o çamurları artık göremezsiniz, artık dokunamazsınız onlara. Bitmiş.

– Bu söylediğinizi nereden biliyoruz?

– Nereden bildiğimizi hiç bilemeyeceğiz... Biliyoruz. Belki de baştan beri hep bilindiğindendir, bu soru hep sorulduğu ve hep aynı cevap verildiği içindir. Binlerce yıldan beri. Kafası çalışmaya başlayan her çocuğa söylenir bu, bu konuda bilgilendirilir: "Bak, gördüğün şu delikler, Kuzeyden gelen adamlarca yapıldı."

– Başka bir yerde şöyle dedikleri gibi: "Kudüs'ün düz taşlarına bakın; analar, oğullarının çarmıha gerilmesinden bir gün önce işte bu taşların üstünde dinleniyorlardı, Roma'nın suçlu kabul ettiği, Yahudiye'nin Tanrı çılgını oğullarının.

– Aynen öyle. Şöyle diyorlar: "Bakınız, orada, aynı şekilde, şu oyuk yol, su bulmaya gitmek içindi, aynı zamanda kırdan kentteki tüccarlara gitmek içindi ve Kudüs hırsızlarının, asılmak için İsa'nın asıldığı tepeye gittikleri yoldu. Her yere giden tek yoldu. Ve çocukların üstünde oynadıkları yoldu.

Sessizlik.

– Burada, yüceltilen bir aşktan da söz edebilir miydik?

– Pek bilemiyorum... Evet, kuşkusuz...

Sessizlik. Farklı sesler.

– O yüceltilmiş aşkı yaşayan kişi kim olmuş olabilir?

– Örneğin bir çöl kraliçesi, diyebilirim. Resmî tarihte geçen adıyla anabiliriz onu: Samiriye Kraliçesi.

– Ve Samiriye savaşını kazanmış olan kişi, soruyu cevaplar, öyle mi?

– Roma lejyonunun bir generali. Ülkenin başı.

– Haklısınız sanırım.

Sessizlik. Daha ağır, uzak gibi.

– Savaşın öyküsünü tüm Roma biliyordu.

– Evet. Roma, tarihi yalnızca savaş tarihleriyle tanıyordu. Ve burada aşkın karşılaşacağı zorluk, onun, Samiriye Kraliçesinin aşkı aracılığıyla savaşa kazandırılan o ün olurdu.

– Evet. Büyük bir aşktı o. Peki nasıl öğrenmişler böyle bir aşkın varlığını?

– Ölülerin sayısını öğrendikleri gibi, hani akşam olunca alçak sesle ağızdan ağıza dolaşan; tutukluların sayısını da biliyorlardı. Barış da olsa bilirlerdi bunu. Onu öldürteceği yerde, tutuklatmış olmasından anlaşılırdı bu.

– Evet.

– Binlerce ölü arasından sağ kurtulmuş Samiriyeli o genç kadın, Yahudi Kraliçesi, Roma'nın işine yaramayacak bir çölün kraliçesi, Roma'ya belirli bir amaçla götürülen... O davranışın bir tutku rezaletini gizlediği nasıl anlaşılmaz?..

Tüm Roma bu aşkın ağızdan ağıza dolaşan öyküleriyle çalkalanıyordu. Her akşam, her gece. En küçük ayrıntılarla... giysisinin rengi, tutsak kaldığı yerin pencereleri ardından seçilen gözlerinin rengi. Ağlamaları, hıçkırıklarının sesi.

– Bu aşk, tarihin anlattığından daha mı büyük?

– Daha büyük. Evet. Biliyor muydunuz bunu?

– Evet. Onun düşlediğinden daha büyük, tapınağı yıkan kişinin.

– Evet. Daha büyük. Aynı zamanda daha az bilinen. Durun biraz... sanırım ki erkek, kadını sevdiğini bilmiyordu. Böyle bir sevgiye hakkı olmadığı için de varlığına inanmıyordu, görüyorsunuz... Bunu anımsıyorum ben, böyle birşeyler, sevdiği halde sevdiğini bilmekten yoksun olduğunu.

– Belki, sarayın odalarında, muhafızlar uyuduktan sonra, yazgısı bütünüyle onun ellerinde oluncaya kadar. Gecenin sonuna doğru, diyelim.

– Evet, belki o zamana kadar... Bilemeyiz.

Uzun zaman. Erkek şöyle diyor:

– Size göre Romalıların, düşüncelerin ve bedenlerin dünyasına egemen olma isteğini, bölge insanlarının kulağına rüzgâr fısıldamış mıydı?

– Öyle olduğunu sanıyorum, bu istekten haberleri vardı.

– O bölgede insanlar her şeyi biliyordu, denizden yükselmiş o ilk topraklarda.

– Evet, öyle, her şeyi. Deniz düzeyinin altında kalan o topraklardaki insanlar her şeyi, imparatorluktan kaçanlardan, asker kaçaklarından, Tanrıyı arayanlardan, hırsızlardan öğreniyordu. Roma'nın neyin peşinde koştuğu bütünüyle biliniyordu ve herkes ruhunu kurtarmaya çalışıyordu. Ve Roma, bir yandan gücünü ilan ederken, görüyorsunuz, öte yandan gerçekleştirmek istediği düşünce kan yitimine uğruyordu; oyuklarda yaşayan insanlar da zihnin karanlıklarına gömülmüşlerdi.

– Düşünmek; bunu yaptıklarını, düşündüklerini biliyorlar mıydı?

– Hayır. Yazmayı bilmiyorlardı, okumayı da. Uzun süre, yüzyıllar boyu da bilmediler. O sözcüklerin

anlamını bilmiyorlardı. Ama ben size işin özünü söylemedim: O insanların kafasını meşgul eden tek şey Tanrıydı. Elleri bomboş, dışarıya bakıyorlardı. Yazları. Kışları. Gökyüzüne. Denize. Ve rüzgâra.

– Tanrıyla böyle ilgileniyorlardı. Çocukların oyun oynarken yaptığı gibi, Tanrıyla konuşuyorlardı.

– Bu filmde, günümüzdeki bir aşkı mı anlatmıştınız?

– Anımsamıyorum. Yaşayan bir aşktan söz ettim sanırım, yalnızca ondan.

– Bununla Roma'nın ne ilgisi olabilir, peki?

– Yalnızca, o diyaloğun Roma'da geçmiş olmasından doğan ilgi. Roma'nın üstüne yüzyıllar boyu o tazelik örtüsünü örten, o aşk hakkında sürdürülen o karşılıklı konuşmalar işte. Âşıklar, aşk öykülerinin, aşklarının kütlesel ve ölü niteliğe büründüğü o yerde ağlamış olmalı sonunda.

– Neye ağlamış olmalı?

– Kendi varlıklarına. Ayrı düşmeleriyle bile birleşen kendi varlıklarına sonunda ağlamış olmalı.

– Tapınağın âşıklarından mı söz ediyorsunuz?

– Kuşkusuz. Evet. Kimden söz ettiğimi bilmiyorum. Onlardan da söz ediyor olabilirim, evet.

Zaman. Sessizlik. Artık birbirlerine bakmıyorlar. Sonra erkek şunu söylüyor:

– Tapınağın âşıklarından bir tek sözcük kalmadı, tek bir itiraf, bir imge bile, öyle değil mi?..

– Kadın Latince konuşmuyordu. Adam Samiriye dilini bilmiyordu. İstek, işte o sessizlik cehennemeninde çıktı ortaya. Egemendi. Kesindi.

Ve sonra söndü.

– Hayvansı bir aşk olduğu söyleniyor, yabanıl.

– Ben, evet, ben öyle olduğunu sanıyorum; hayvansı bir aşk, yabanıl. Sanırım, aşkın ta kendisi.

Zaman.

– Senato, durumu öğrenip onun, Roma generalinin görevinde değişiklik yapıyor ve kadını terk ettiğini bildirme görevini de onun sırtına yüklüyor.

– Ona durumu bildiren o oluyor yani...

– Evet. Akşam. Çok çabuk oluyor. Kadının kapatıldığı yere geliyor ve umulmadık bir kabalıkla, geminin kısa süre içinde geleceğini söylüyor.

Birkaç gün içinde, diyor ona, Kaisareia'ya gönderileceksiniz.

Özgürlüğünü kazandırabilmek için elinden başka bir şey gelmediğini söylüyor ona.

Bunları söylerken ağladığı da ileri sürülüyor.

Hayatta kalabilmek için, diyor ayrıca, benden uzaklaşmalısınız.

Onu bir daha hiç görmeyeceğini de söylüyor.

– Ve o, Romalının söylediklerini anlamıyor.

– Hayır. Ama ağladığını görüyor. O ağladığı için kendisi de ağlıyor. Neye ağladığını bilmeden ağlıyor.

Zaman.

– Ölmesi gerekiyordu kadının. Ama hayır. Daha yaşayacak.

– Yaşıyor. Ölmüyor. Daha sonra ölüyor; kısılıp kaldığı kapan yüzünden: Bir erkeğin tutsağı olduğu, öte yandan da onu sevdiği için.

Öte yandan bunu, yaşamının son saatine kadar yaşıyor.

Aralarındaki aşkın hâlâ bütünüyle var olduğunu, parça parça olsa da, her an yüreğinde duyduğu bir acı olarak kalsa da yine orada olduğunu, bütünüyle varolduğunu, her an güçlenerek var olduğunu sezinleyerek, bilerek yaşıyor.

Ve bu öldürüyor onu.

– Ağlıyor...

– Evet. Ağlıyor. İlkin, talan edilen krallığına, kendisini bekleyen korkutucu boşluğa ağladığını sanıyor. Ağladığı için yaşamını sürdürüyor. Döktüğü o gözyaşlarıyla besleniyor. Gözyaşlarının kör ettiği bir inançla o Romalı erkeği sevdiğini söylüyor.

– O erkeğin onu tutsak alması yüzünden duymuş olabilir mi o tutkuyu?

– Evet. Daha doğrusu şöyle diyebilirim: Her şeyiyle ona ait olmanın karşı konulamaz büyüsünü keşfettiği için.

– Erkek, onun orduları tarafından tutsak alınmış olsaydı, o kadını böylesine bir tutkuyla sever miydi?

– Sanmıyorum. Hayır.

Bakın ona.

O kadına.

Gözlerinizi yumun.

O kendini bırakışı görüyor musunuz?

– Evet. Görüyorum.

– Önüne çıkan talihe kendiliğinden teslim oluyor. Kraliçe olmayı çok istiyor. Tutsak olmayı çok istiyor. O erkeğin istediği şey olmak istiyor.

– İçinde gizli kalmış bu deha, nereden geliyor ona?

– Belki de kendi krallığı içinde üstlenmiş olduğu görevden. Belki de Kutsal kitaplardaki kadınlarda, Kudüs vadilerinde ölümü önceden duyumsayabilen kadınlarda olan yetiyi onlarla paylaştığı için.

– Nasıl oluyor da umutsuzluğunu bu ölçüde unutabiliyor?..

– O kararı vermiş olmasından, sanırım. Biliyorsunuz, krallığı adına kullanabileceği hiçbir güçten yoksun olmadığını düşünüyor.

Sessizlik. Erkek konuşuyor:

– Erkeğin arkasında, öteden beri kara bulutlar dolaşıyor.

– Evet. O görmüyor onları. Hiçbir şey görmüyor artık. Yaşadığı öyküyü görmüyor.

Odadan çıktığında, o kara topraklardan içinde kalan her şey silinip gidiyor.

– Kara topraklar.

– Evet.

– Nerede?..

– Her yanda, sanırım, en uzak Kuzey ülkelerine yakın ovalarda.

– Acı çekiyor mu?

– Ağlamıyor. Bilemiyoruz. Hayır. Gece olduğunda çığlık atıyor; gece, korkmuş bir çocuğun yaptığı gibi.

– Yalvarırım size, belirli ölçüde acıyı bağışlayın ona.

– Gece uykusundan uyandığında, kadının hâlâ orada, kısa bir süre için orada olduğunu bildiğinden, çoğu kez dayanılmaz bir acı duyuyor.

– Onları, kadını Kaisareia'ya götürecek geminin gelişinden ayıran zamanın verdiği acı.

– Öykünün burasında, prensin sonu gelmez yinelemesini görüyoruz: Bir gün, bir sabah, bir gemi gelip

sizi, saltanatınızla birlikte Kaisareia'ya götürecek. Cesarea'ya.

Sessizlik.

– Sonra, öykünün burasında onun, odasından bir ölü gibi çıktığını açık seçik görüyorum.
– Sonra?
– Sonra, hiçbir şey görmüyorum.

Sessizlik.

Siz ve ben, daha sonra olması olası şeylerden söz edebilirdik, erkeğin ona, geminin onu almaya geleceğini söylemesinden sonra olanlardan. Senato onu göndermemiş olsaydı, Roma saraylarından birinin bir kanadında bir ot yığınının üstünde, bir gece nasıl yalnız başına ölebileceğinden de söz edebilirdik.

Bu sonu gelmez ölümden de söz edebilirdik ve Kaisareia'daki, erkeğin onu keşfetmesinden sonra doğan o aşktan. Kadın yirmi yaşında. Evlenmek üzere onu götürüyor. Sonsuza kadar. Onu ölüme götürdüğünü bilmeden; erkek, evlenmek diyor buna, onu ölüme götürdüğünü henüz bilmiyor. Yüzyıllar sonra, Roma kalıntılarının tozları arasında bulunan bir kadın iskeletinden de söz edebilirdik. Bulunan kemikler, onun kim olduğunu ortaya koyardı. Ve bu iskeletin bulunduğu zamanda ve yerde.

İnsan onu görmemeyi, o kadını, onu görmemeyi, o gencecik kraliçeyi görmemeyi nasıl olur da başarabilir. On bin yıl sonra.

Büyük. Ölü olarak daha da büyük.

Evet. Göğüsleri dik. Güzel. Kefen bezinin altında çıplak.

Bacakları. Ayakları. Yürüyüşü. Tüm bedenini titreten hafif kalça kırışı... Anımsıyorsunuz...

Zaman.

O bedenin çölleri aşmış olması gerek, savaşlardan, Roma sıcağından ve çöllerin sıcağından, kadırgaların, sürgünlüğün terinden geçmiş olması gerek. Ve sonrası bilinmiyor.

Hâlâ uzun boylu. Yapılı, ince. Zayıf, ölümün ta kendisi sanki. Saçları, kara bir kuş kadar kara. Gözlerinin yeşili Doğunun kara tozuna bulanmış.

Gözlerini daha şimdiden ölüm mü doldurmuş?..

Hayır, gözleri hâlâ, şimdi artık çok gerilerde kalmış gençliğinin gözyaşlarıyla dolu.

Bedeninin derisi artık bedeninden ayrılmış, iskeletinden.

Derisi koyu, şeffaf, ipek kadar ince, kırılgan. Su kaynaklarındaki kumlara dönmüş.

Ölünce yeniden Kaisareia Kraliçesi oluyor.

O sıradan kadın, Samiriye Kraliçesi.

Otelin salonunda ışıklar sönüyor. Dışarısı şimdi daha karanlık.

Navona Meydanının çeşmelerinden akan sular kesildi.

Erkeğin, otelin terasında uzanmış gördüğü anda kadını sevdiğini söylemiş olması gerek.

Ve sonra gün doğdu yeniden.

Erkek, kadının önünde uyuduğunu ve korktuğunu, bedenini ve gözlerini saran niteliği belirsiz o korku yüzünden kendisinden orada, o anda uzaklaşmış olmaktan korktuğunu da söylemişti.

SAF SAYI

'Saf' sözcüğü uzun süre, sofra yağı ticaretinde kalite belirtmek için kullanıldı. Zeytinyağı uzun süre saflığıyla garanti edildi, aynı niteliğin, yerfıstığı ya da ceviz yağı için ileri sürüldüğü hiç görülmedi.

Bu sözcüğün ancak yalnız başına kullanıldığında bir işlevi var. Tek başına, kendine özgü olgusuyla hiçbir şeyi ya da hiç kimseyi nitelemiyor. Demek istediğim, bu sözcüğün tek başına uyarlanamaz oluşu, tüm açık seçikliğiyle ancak kullanımıyla tanımlanabilir oluşu.

Bir kavram değil bu sözcük; kusuru, kötülüğü belirtmediği gibi, iyi niteliği de belirtmiyor. Yalnızlığın sözcüğü. Yalnız bir sözcük, evet öyle, çok kısa, tek heceli bir sözcük. Yalnız. Kuşkusuz, sözcüklerin en 'safı', öyle ki bu sözcükle birlikte ya da ondan sonra kullanılan eşdeğerleri kendiliğinden silinip gidiyor ve her zaman sapmış, yönünü yitirmiş, yüzer gezer duruma düşüyor.

Unutmadan söyleyeyim: Bu sözcük, tüm toplumların, tüm dillerin, üstlenilen tüm sorumlulukların en kutsal sözcüğü. Dünyanın neresinde olursa olsun, bu sözcük söz konusu olduğunda durum bu.

İsa doğar doğmaz, adının bir yerlerde ve sonsuzluğa kadar sürmek üzere söylenmiş olması gerekiyor. Belki

oradan geçen biri söylemiştir, yolun üstünde, Samiriye'ye giden yolun, ya da Meryem Anayı doğurtan kadınlardan biri... Bu konuda hiç bilgimiz yok. O sözcük bir yerlerde ve sonsuzluğa kadar sürmek üzere söylendi, o sözcük orada kaldı, İsa çarmıha gerilinceye kadar. İnanan biri değilim ben. İsa'nın yalnızca yeryüzündeki varlığına inanırım. Gerçekten yaşadığını sanıyorum. İsa'nın da, Jeanne d'Arc'ın da bu dünyada var olmuş olmaları gerekiyor: Kendilerini kurban ettiler ve ölünceye kadar acı çektiler. Bunlar da var. Bu sözcükler, bunlar da tüm dünyada var olmayı sürdürüyor.

Ben dua etmem, söyleyeyim ve bazı akşamlar oturup ağlıyorum buna, o anda içinde bulunduğum zorunlu şimdiki zamanı aşabilmek için –kendini artık yoğurtların ve otomobillerin geleceğine adamış bir reklamlar televizyonunun içinden geçerek.

O ikisi, İsa ve Jeanne d'Arc, içlerinde duydukları gerçeği söylediler: Tanrının sesini aktardılar. O, İsa, bir siyasal sürgün olarak katledildi. Ötekinin, Michelet ormanlarındaki o büyücü kadının da bağırsaklarının deşildiği, canlı canlı yakıldığı söyleniyor. Kirletildiği. Katledildiği.

Ve daha o zaman, tarihin çok erken bir döneminde, uzak bir yerde, ortaya Yahudiler çıktı; ölü, kıyıma uğramış Yahudilerin oluşturduğu ve şimdi hâlâ Alman topraklarının altında yatan halk, gelişmesi ölümle kesilen bir bilginin daha ilk aşamasında kalmış insanlar. Bu olayı öfkeyle sövüp saymadan ele alabilmenin olanağı yok henüz. Akıl almaz olarak kalmayı sürdürüyor. Almanya, bu kıyımı yaptığı yerlerde öldü; sürekli, gizli bir ölü haline geldi. Daha uyanmadı henüz, ben öyle

düşünüyorum. Bundan böyle belki de tam olarak hiç var olamayacak. Kendi varlığından, kendi geleceğinden, kendi yüzünden korkuyor; buna kuşku yok. Alman olmaktan korkuyor Almanya. İnsanlar, "Stalin," dedi. Ben şunu diyorum: Stalin, her şey bir yana, onlara karşı, Nazilere karşı yürütülen savaşı kazanan adam. Stalin olmasaydı, Naziler Avrupa Yahudilerinin tümünü kıyımdan geçirecekti. O olmasaydı, Yahudi katili Almanları öldürmek gerekecekti ve bunu bizim yapmamız gerekecekti; onların, Almanların onlara yaptığını bizim de Almanlara, Almanlarla yapmamız gerekecekti.

Yahudi sözcüğü her yerde 'saf'tır, ama o sözcüğe tanınan, kendisinden beklenen şeyi açıklayan tek sözcük olarak, kendine özgü gerçekliği içinde söylendiğinde. Kendisinden beklenen şeye gelince, onu artık bilemiyoruz, çünkü Yahudilerin geçmişini Almanlar yaktı.

Alman kanının 'saflığı', Almanya'nın felaketi oldu. O saflık, milyonlarca Yahudinin canına kıyılmasına yol açtı. Almanya'da bu sözcük tüm Alman halkının gözleri önünde yakılmalı, öldürülmeli, o sözcüğün içerdiği Alman kanı akıtılmalı ve bu kan simgesel olarak toplanmış olmamalı ve insanlar, bu lanetlenmiş kanı görerek gözyaşı dökmeli, kendileri için değil, yalnızca o kan için gözyaşı dökmeli. Ve bu kadarı da yeterli sayılmamalı. Bu Alman geçmişinin yaşamımızda gelişip kök salmasının son bulması için yapılması gerekenleri belki de hiçbir zaman tam olarak bilemeyeceğiz. Bilemeyeceğiz, belki hiçbir zaman.

Bu satırları okuyan kişilerin, üç yıldır, Billancourt'daki Renault fabrikalarının kapanmasından bu yana kafamın içinde olan bir tasarıyı gerçekleştirmeme yardımcı olmalarını isterdim. Dünyaca ünlü bu fabrikada tüm yaşamları boyunca çalışmış olan kadınların ve erkeklerin adlarının ve soyadlarının kayda geçirilmesi gerektiğini düşünüyorum. Ve bunun, yüzyılın başlangıcından bu yana, Renault fabrikalarının Boulogne-Billancourt'da kurulmasından bu yana o fabrikalarda çalışanların listesi olmasını istiyorum.

Görkemli bir liste olurdu bu, başka hiçbir yorum gerektirmeyen.

Muazzam bir sayıya ulaşılması gerekir. Bu sayının ortaya koyacağı olguyla, Renault'ya dökülen alın teriyle, bütünsel acıyla, yaşamla başka hiçbir metin boy ölçüşemezdi.

Bunu neden yapmalı, bu istediğimi?

Bu adların tümünün bir duvar, bir proletarya duvarı oluşturduğunu görmek için.

Burada tarih, sayı olurdu: Gerçeklik, sayıdır.

En belirgin saflığıyla proletarya, sayının saflığının ortaya çıkardığı.

Gerçeklik, henüz bu sayıyla kıyaslanmamış, kıyaslanamaz olan sayının gerçekliği olurdu; saf sayı, hiç yorumsuz, o sözcüğün ta kendisi.

RESİM SERGİSİ

Roberto Plate için

Mekân büyük. Duvarlardan birinin üstünde camekânlar var. Gökyüzü devinimsiz kılınmış, mavi. Yalnızca beyaz, yoğun bir bulut mavinin içinden geçmekte. Camekânların ve mavinin içinden büyük bir yavaşlıkla geçiyor.

Kitaplar yok. Bir gazetenin üstüne yazılmış sözcükler yok. Bir sözlüğün içine kaydedilmiş sözcük dağarcığı yok. Her şey yetkin bir düzen içinde.

Mekânın orta yerinde, altında daha alçak bir masanın bulunduğu alçak bir masa var. Her iki masanın üstü, boşalmış, bükülmüş, çoğu kez ortasından kesilmiş, çoğu kez kesilerek açılmış, iç yüzeyi bıçak ucuyla kazınmış boya tüpleriyle dolu.

Birazı sıkılmış tüpler ile henüz el değmemiş tüpler, içi açılmış, boşaltılmış tüplerle bir araya konmamış. Bu öncekiler, yuvarlak, dolu, çok sıkı, çok diri, henüz tam olarak olgunlaşmamış meyveler gibi. O biçimde yerleştirilmişler ki hangi renk olduklarını belirten yazı okunmuyor. Hepsi, yumuşak, gri, metalik bir alaşımdan yapılmış. Kapaklarıyla hava geçirmez biçimde kapatılmış.

Aynı masanın üstündeki bir çanağın içinde fırçalar var. Elli fırça var, belki de yüz. Hepsi aşınıp bitmiş gibi görünüyor. Kılları çok kısalmış, ezilmiş, patlamış, kel-

leşmiş, üzerlerinde kuruyup kalmış boyalar yüzünden kaskatı olmuş, bir o kadar da gülünç. Tüplerin içindeki boyaların esnekliği yok bu fırçalarda, ne de konuşan adamın. Sanki bir mağarada bulunmuşlar, bir Nil mezarında.

Bu nesneler bütününün ortasında, bir adam var. Tek başına. Üstünde beyaz bir gömlek, ayağında mavi bir blucin var. Konuşuyor. Bir başka duvar boyunca yerleştirilmiş metreküplerce tuvali gösteriyor. Boyanmış olan tuvallerin, sergilenecek olanların o tuvaller olduğunu söylüyor.

Çok tuval var. Hepsinin yüzü duvara dönük. Tüplerden eksilen boyaların tümü bu tuvallerin üstünde. Boyalar şimdi orada, tuvallerin üstünde, tüpten çıktığı gibi yumuşak, akışkan değil artık.

Adam konuşuyor. Tuvallerin hepsinin aynı boyutlarda olmadığını söylüyor. Öyle sanılabilir, ama değil, farklı boyutlarda. Bu fark, her defasında daha değişik olan bu fark, adamın kafasında gizemli bir sorun yaratıyor. Kimi zaman büyük tuvallerle küçük tuvaller bir araya konabilir. Bu kez buna olanak yok. Nedenini bilmiyor, ama bu durumu hesaba katması gerektiğinin farkında.

Kendi kendine konuşuyor, yüksek sesle, kimi zaman konuşması hızlanıyor ve bağırmaya başlıyor. Oluşmakta olan resme mi bağırıyor, bilemiyoruz. Bildiğimiz şey, resmin sürekli oluşmakta olduğu, gece gündüz, adam uykudayken ya da uyanıkken.

Bu adam kendine özgü bir Fransızca konuşuyor. Söylemekte olduğu her şeyi, ondan başka kimsenin konuşmadığı o kendine özgü Fransızcasıyla söylüyor. Bu dili öğrenmeyi bir yerde kesmiş. Zamanını alıyormuş, bir işe de yaramıyormuş.

Tuvallerinin asılmasından söz ediyor. O işi kendisi yapacak. Bundan söz ediyor. Sergi'yi nerede, kentin neresinde açacağını söylüyor; Seine boyunda, eski bir cilt işliğinde.

Adam, resimlerini yedi yıldan bu yana sergilemediğini söylüyor. Yaşamda bir başka uğraşı daha var, o işi de zaten büyük bir zevkle yapıyor, sorun burada değil.

Yaptığı resimleri başkalarına gösterme isteği onda birdenbire, çok güçlü biçimde uyanmış, ilkbahardan önce. Şöyle diyor: Yedi yıl, daha işin başında sayılırım, bana öyle geliyor, öyle değil mi?

Konuşması giderek hızlanıyor, özür diliyor, sinirli olduğunu söylüyor. Yedi yıl. Her işi bıraktım, diyor. Dört ay süreyle buraya kapandım. Dört ayın sonunda sergi hazırdı. Önemli olan şeyin kararlılık olduğunu söylüyor.

Bu noktaya gelmesi kaçınılmazdı.
Sergi'sinin tuvallerini göstermeye başlıyor.

Tuvalleri teker teker alıyor ve durdukları duvarın karşısındaki duvara vardığında yüzlerini döndürüyor. Tuvalleri taşırken de, döndürürken de konuşmayı sürdürüyor. Kimi zaman, döndürmekte duraksar gibi oluyor, sonra yapıyor, döndürüyor.

Sergide gözetmek istediği bir düzenden söz ediyor sürekli olarak. Tuvallerin birbirine kıyasla değer kazanmasını istemiyor. Doğal bir düzen olsun istiyor, öyle ki tuvallerin hepsi serginin duvarlarında eşit konumda bulunsun. Tuvallerin hiçbir durumda ayrık, baskın olmaması ya da silik kalmaması gerek. Birlikte olmaları, birbirine değecek kadar yakın olmaları gerek, evet, öyle olması gerek. Burada olduğu gibi ayrık olmamaları gerek, anlıyor musun?

Resim, göz kamaştıran ışık patlamalarıyla, tuval tuval ışığa çıkıyor.

Adam bunların, aynı kişinin, o kişinin yaşamının aynı döneminde, aynı kişi tarafından yapılmış tuvaller olduğunu söylüyor. İşte bu yüzden hepsini birlikte asmak istiyor, bu iş kafasını çok meşgul ediyor, bir bütün olarak görülmelerini istemiyor; hayır, bununla ilgisi yok, hem de hiç, onun istediği, hepsinin birbirinin yanında, birbirine doğal yakınlıkta, doğru mesafede bulunması ve bu durumdan yalnızca kendisinin sorumlu olması; bu mesafenin ölçüsünü yalnızca kendisinin bilebileceğini düşünüyor.

Tuvalleri ayıran mesafeden çok söz ediyor. Kimi zaman neredeyse birbirlerine değecek gibi olmaları gerektiğini söylüyor. Kimi zaman da arada hiç mesafe kalmaması, tuvallerin birbirine değmesi gerektiğini söylüyor; evet, öyle olması gerektiğini söylüyor, kimi zaman. Aslında o da bilmiyor. Kendi yaptığı bu resimler karşısında, bizim içinde bulunduğumuz durumda o da, bunalmış.

Resimler, sürekli bir söylev eşliğinde sunuluyor. Adam, resimler ışığa çıktığı sırada bir konuşma sesi ol-

sun diye konuşuyor. Bir tedirginliğin uyanması için, sonunda acının doğurduğu rahatlama ortaya çıksın diye konuşuyor.

Sonunda, işini dolap beygiri gibi tek başına yapması için bırakıyoruz onu, mutsuzluğuyla, bütün yorumları, her türlü eğretilemeyi, her türlü karmaşıklığı aşan kendi cehennem azabıyla baş başa bırakıyoruz. Yani onu kendi tarihiyle baş başa bırakıyoruz. Yaptığı resmin yamanlığı sardı içimizi. O resme bakıyoruz, ona; ötekine değil, adama, konuşan adama, sessizliğin anakarasında debelenip duran o adama değil. O resme bakıyoruz, yalnızca ona. Konuşan adam, o resmi ne yaptığını bilmeden yapmış olan kişi, duyuların dışında, büyük bir algılamasızlık içinde.

Her zaman söylenebilecek bir şey var: Tüm tuvaller aynı hızla yol alır. Kimi zaman bu tuvaller kanatlanır, bir güç onları yönlendiriyormuşçasına. Kimi zaman da onları alıp götüren bu güç, kendi kendini kendi mavi-siyah rengiyle örten bir dalga gibi görünür.

Yukarı, o güçlere doğru, gökyüzüne doğru çıkacak olursak, uyuyan bir çocuğun yüzüyle karşılaşırız belki. Çocuğu andıran bir şeydir bu, gökyüzünü andıran, kendi başına bir şey söyleyemeyen. Hiçbir şey. Buna karşın resmin ta kendisi, bütünüyle.

Beyaz zemine gelince, oradan, tek kanatlı kapısının üstünde bir beyaz perde parçası kalmış olan, boşluğa açılmış bir beyaz oda geçer.

Kimliği belirsiz hayvanlar da var, şişkin birer cep gibi, kimliklerini çok eski bir resmin sevimliliğinden

alır gibi görünen. Nesne izlenimi uyandıran işaretler. Devinen, ayrılıp giden ağaç gövdeleri. Su kaynağı, su yosunu nemliliğinde denizyılanı parçaları. Akışlar, fışkırmalar, düşünce ile nesne arasında, nesnenin sürekliliği, boşunalığı, düşüncenin, rengin, ışığın maddesi arasında olası yaklaşmalar var ve Tanrı bilir daha neler...

Marguerite Duras

YAZMAK

"Yalnızlık hazır bulunmaz, oluşturulur. Yalnızlık, yalnız başına oluşturulur. Ben öyle yaptım. Çünkü orada yalnız olmam, kitap yazmak için yalnız kalmam gerektiğine karar vermiştim. İşte böyle oldu. Bu evde yalnızdım. Bu eve kapandım, tabii korkuyordum da, buna kuşku yok. Sonra da sevdim o yalnızlığı. Bu ev, yazı evi haline geldi. Kitaplarım bu evden çıkıyor. Ayrıca bu ışıktan da, küçük gölden yansıyan bu ışıktan. Şu söylediğim şeyi yazabilmek için tam yirmi yıl gerekti bana." Böyle diyor *Duras*, 1993 yılında yayımlanan *Yazmak* adlı yapıtında. Daha çok romanlarıyla tanıdığımız yazarın, bu kez, tadına doyulmaz denemelerini sunuyoruz okurlarımıza. Kitabın içinde yol aldıkça, insanın içinde bir tutku halinde kabarıp taşan yazma ediminin, ayrı zamanda, insanın temel gerçekliklerinden biri olan yalnızlıktan kurtulmanın tek yolu olduğunu da anlıyoruz.

Kapaktaki fotoğraf: MARGUERITE DURAS